

СЪДЪРЖАНИЕ НА БР. 1/ 2015

УБОДНА

Празниците на децата

ДЕТЕТО И ЗАКОНА

Анализ на дейността на Централната комисия за последните три години

Константин Томанов – секретар

Приоритети в дейността на Централната и местните комисии за БППМН

СВЕТЪТ В НАС

Изследване на свободното време на децата

Полско-българска среща на лидерите – *Васил Петров*

Превъплъщенията на солидарността – *Ели Георгиева*

Летните преживявания на един юноша – *Радка Панова*

ЛИЦА

Десетилетия посветени на децата – *Разговор с Георги Янушев*

директор на ВУИ - Ракитово

ВЪПРОСИ КЪМ СЕКРЕТАРЯ НА ЦЕНТРАЛНАТА КОМИСИЯ

ДОСТОВЕРНА ИСТОРИЯ

В Коледната нощ – *Ангелина Дичева*

УСПЕШНИ ПРАКТИКИ

Професионални и личностни качества на телефонния консултант –

Радка Петкова-Близнакова

Във финландското училище няма повтарачи – *Ан Диаткин*

ИНФОРМАЦИЯ

ВУИ „Ангел Узунов“ - Ракитово на 60 години – *Свилен Топчиев*

Обучение на секретари на МКБППМН – *Дора Михайлова*

В ДРУГИТЕ СТРАНИ

Футболът – надежда за децата – *Анджи Уидман*

Политика чрез компютъра

ЧЕТИВО С ПРОДЪЛЖЕНИЕ

Ранени птици - 8 част - *Кристина Красен*

УВОДНА

ПРАЗНИЦИТЕ НА ДЕЦАТА

Българинът по начало обича празниците, чака ги нетърпеливо и се подготвя отдалече и с радост за тях. Дори и най-бедните слагат на трапезата щедро всичко, подходящо за празнично меню, най-доброто, което може да се намери.

При повечето хора празниците са традиция, която идва от предишните поколения, събира семейството заедно. Общата трапеза прави хората по-близки, прогонва тревогите, прави път на положителните емоции. Традицията обединява семействата и им носи радост. Тя и възпитава.

Истинските празници са обаче само за част от семействата - тези, които са с традиции. Много от децата считат за празник деня, в който родителят им получава заплата. Тогава той се отпуска - яденето е по-хубаво, той е по-ведър, позволява повече на децата, може да им направи и някакъв дребен подарък. Ето това си е истински празник, за какви други може да става дума?

Не са малко и семействата, на които празниците са съвсем чужди. Попитан за тях, родител казва: "Дай ми на мене пари и всеки ден ще ми е празник. Иначе какво да празнувам, когато джобът ми е празен.

Какво остава пък за рисковите деца, които не празнуват истински с родителите си. За такова дете е празник, когато и двамата родители се съберат вкъщи, когато не му се карат и го оставят на мира, когато не му забраняват да се вижда с приятелите си и когато не го ругаят, защото нямат настроение. А и когато не го карат да върши безсмислени неща, за да му демонстрират волята си на родители. Или пък защото е извършило нещо непозволнено.

Дете се мъчи дълго, за да намери в паметта си някакъв спомен за празник и накрая тихичко сподели: "Ами когато пастрокът ми умря. Ритна го кон ей тъй най-внезапно и до вечерта се спомина. Отървах боя за този ден и отсега нататък, нахраних се прилично заедно с другите, майка ми даде неговия пуловер, защото вече хвана студът и обувките му, които не текат. Цяла вечер ми бяха топли краката, никой не ме търси за нищо, а баба седна до мене да си говорим спокойно, защото сега няма вече кой да я гони от собствената ѝ къща. Затова и не излязох да открадна чергилото на колата на съседа и отказах на акраните да отидем към центъра на селото. Вкъщи ми беше едно топло и хубаво - не знам откога не е било така. Ето така си представям аз празника. А майка си отдъхна от този омразник, който ѝ взимаше парите и все правеше разни далавери. Вуйчо ме хвана за ръка и сериозно каза, че аз съм вече мъжът вкъщи. Двете ми сестрички ми отстъпиха тяхното легло, а те си легнаха при баба в другата стая. Беше ми

направо празнично. Сега ще мога да си отдъхна, дори ще ходя на училище, няма да има кой да ме спира. Ще изкарвам пари, като чистя на хората оборите и ще гледам градините, няма аз да си оставя гладно семейството. Направо не мога да си намеря място от радост. Дълго ще си спомням този ден. За мене това е истинският празник - когато душата ти се радва и на близките ти им е добре.”

“Тате донесе вкъщи елха - подсмърча премръзнало детенце и си бърши лицето с ръкав. - Паднала от камиона ей тъй на сама и той я взел. Донесе я под мишница, хвърли я и вика:

- Хайде, Стойчо, сега да ви видя как ще я украсите елхата. То лесно като ги имате играчките, ама вие ще трябва сами да си ги направите.

Справихме се. Дадоха ни варак от библиотеката, увихме разни кочани царевича и орехи във варака. Накачихме ябълки и пера. Стана красива истинска елха. А напръстникът на баба блести на самия връх. Сърцето ми заскача от радост, като я видях готова тази наша елха. По-голяма радост не съм изпитвал никога в живота си. Това за мене е празникът. Дори да няма подаръци, самата елха вече е подарък за този ден. А подаръци имахме - тате беше сложил в пликче за всеки по чифт чорапи под елхата. Не съм имал по-радостен от този ден. Тичахме край тате и всеки предлагаше какво да свърши. Майка омеси питка, а тате дори нея вечер не се напи, седеше си кротко и не излезе да се види с приятели.”

Дори самата подготовка за празника вълнува децата. Радва ги суенето около празника, а празничното облекло ги изпълва с гордост. Чувстват се значими и важни. Онези пък, които се надяват да получат подарък, гадаят какъв ще бъде той.

Децата, равнодушни към празниците, са равнодушни и към много други неща в живота. Става дума за онези галеници обградени от скъпи вещи и играчки, на които не се отказва нищо и които са преситени от всичко, което ги заобикаля - от грижи, макар и невинаги на собствените им родители, от вещи, услуги, възможности. Това ги прави егоисти, преситени и равнодушни към останалия свят. От тях не можеш да очакваш приятелски жест - те обикновено са с високо самочувствие, отнасят се с презрение към онези, които считат бедни и слаби, а на онези, които са по-значими от тях, завиждат и са готови да направят зло.

И постепенно по метода на изключването стигаме до онези деца, които не си дават сметка, че в живота има и празници. Това са децата, които никога не са спали в спално бельо, които имат чифт обувки и чифт дрехи, които смятат, че са се нахранили, ако се сдобият с хляб или с парче от студена баничка или пица. Най-често дължат нищетата си на безотговорните си родители, криминално проявени или безнадеждни алкохолици, доста често психично болни или обременени с други болести - резултат от начина им на живот, хора, които не могат да се изправят срещу пороците си и които не могат да научат децата си на нищо друго, освен на

онова, до което са достигнали в резултат на грешките си или отсъствието си от живота на децата си. Такива деца, попаднали в специалните училища - ВУИ и СПИ с учудване пристъпват към леглата си, на които са постлани чаршафи, научават се да се хранят нормално, колкото и тези училища да страдат от недоимък, разбират колко радост носят празниците не само за снети, които са обект на празнуване, но и за останалите. И когато всички заедно се подготвят за празник, настроението е друго - всеки участва със своя труд и предложения в организирането на празника и накрая всички празнуват - весели и удовлетворени. Тези празници променят и отношението на децата към приятелите и съучениците им, към хората изобщо, а и отношението към себе си - добиват самочувствие и сигурност.

Затова без колебание може да се каже, че празниците възпитават и колкото повече ги има в живота на детето, толкова по-благоотворно е влиянието им върху психиката му, върху навиците му, отношението му към другите хора, към околните, към родителите и към приятелите, а и към учителите и възпитателите. Методиката на корекционното въздействие върху поведението на децата на основата на значението на празниците в живота им е изключително успешна. Тя научава децата на емпатия, на това да изразяват емоциите си и да оценяват положителното начало. Ако възрастните си дават сметка за това колко важни са празниците за живота на децата, те биха променили много детски съдби.

ДЕТЕТО И ЗАКОНА

ЗАСЕДАНИЕ НА ЦЕНТРАЛНАТА КОМИСИЯ

На заседанието си март 2014 г. пленарният състав на Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните обсъди и прие доклад за дейността ѝ за периода 2011-2013 г. подготвен от Константин Томанов, неин секретар.

Бяха обсъдени и приети приоритетите на Централната комисия за 2014 г. Беше разгледан проект за нов Наказателен кодекс в частта му, която се отнася за непълнолетните.

На заседанието беше направено предложение от председателя на ЦКБППМН да се изследва международният опит в областта на успешни практики и политика в областта на превенцията и да бъдат адаптирани спрямо съвременните български условия.

Беше прието предложение на зам.-председателя на ЦКБППМН г-н Пламен Ангелов да започне процес на обмисляне на действия за осъвременяване на правната рамка.

Пленарният състав прие становището подготвено от Централната комисия. Въз основа на това становище да бъде предоставено на Комисията по правни въпроси в Народното събрание.

АНАЛИЗ НА ДЕЙНОСТТА НА ЦЕНТРАЛНАТА КОМИСИЯ ЗА ПОСЛЕДНИТЕ ТРИ ГОДИНИ

КОНСТАНТИН ТОМАНОВ – секретар на ЦКБППМН

Превенцията и противодействието на детското девиантно поведение са уредени със специален закон - Законът за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (ЗБППМН). С този закон са регламентирани дейността и функциите на системата от Централна и местни комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, детските педагогически стаи, социално-педагогическите и възпитателните училища от интернатен тип, домовете за временно настаняване на малолетни и непълнолетни.

В изпълнение на законоустановените си функции Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (ЦКБППМН) ръководи и контролира дейността на местните комисии за БППМН в страната; координира дейността на държавните органи и юридическите лица с нестопанска цел във връзка с превенцията и противодействието на детското девиантно поведение; проучва и анализира състоянието и тенденциите на престъпността и противообществени прояви на малолетни и непълнолетни; подготвя предложения до държавни органи и юридически лица с нестопанска цел.

Подобно на Централната комисия, чийто пленарен състав се състои от представители на министерства и институции с отношение към детската проблематика, в местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (МКБППМН) са включени

представители на съответните институции на ниво община. Местните комисии са органите за организация, ръководство и контрол на дейността по превенция и противодействие на детското асоциално поведение на територията на общината. Такива комисии функционират в 296 - те общини и райони в страната. Чрез тях се реализира дейността по превенция и противодействие на детското девиантно поведение и корекционно–възпитателната работа.

Тази дейност не е предмет на настоящото изложение, но следва да се посочи, че дейността по първичната превенция е основна за местните комисии. Като илюстрация – само през 2012 г. са реализирани 441 програми и кампании за превенция и противодействие на детското девиантно поведение, в които са били обхванати 198 854 деца и са били консултирани 14 067 деца и родители. Тази широка превантивна дейност е в основата на ограничаването на криминалната активност на подрастващите. Затова и методическото ръководство и контролът на дейността на местните комисии е сред приоритетите на Централната комисия.

I. Оперативна дейност, методическо ръководство и контрол на местните комисии

1. Подготвени методически ръководства:

Основна цел на Централната комисия е ограничаването на криминалната активност на децата. За реализация на тази цел и в изпълнение на функцията си по методическо ръководство на системата от местни комисии, Централната комисия изработва за тях методически указания, насоки и ръководства по актуални проблеми. През 2010 г. - 4 ръководства; през 2011 г. - 2; през 2012 г. - 1; през 2013 г. - 2. Като по-важни следва да се посочат:

„Ръководство за разпознаване, идентификация и корекционно-възпитателна работа с ненавършили пълнолетие лица, споделящи идеи

или принадлежащи към организации с екстремистки или радикален характер”, «Методическо указание относно професионалната подготовка и трудовата реализация на неучещи и неработещи непълнолетни, пребивавали в корекционно – възпитателни институции», «Методическо пособие „Училището – сигурна среда за децата”, «Специализиран инструмент за оценка на риска от повторно извършване на криминално деяние от малолетни и непълнолетни лица, «Насоки за работа на училищните комисии за превенция.,

2. Участие в изготвянето на документи, програми и инициативи на други институции:

Съгласно Закона за БППМН Централната комисия сама разработва и участва в разработването на програми за превенция и противодействие на детското девиантно поведение. Участието в изготвянето и реализацията на тези документи допринася за ограничаване на криминалната активност на децата и е в съответствие с основната цел и задача на Централната комисия.

В изпълнение на тази функция Централната комисия участва в създаването на: «Национален план за защита на децата от насилие», „Координационен механизъм за рефериране и обгрижване на непридружени деца” (2010 г.), „Координационен механизъм при случаи с деца, жертви на насилие и кризисна интервенция” (2011 г.), „Национален план за борба с наркотиците” (2012 г.), „Механизъм за противодействие на училищния тормоз” (2013 г.) - Национална стратегия за борба с наркотиците и план за нейната реализация.

Към настоящия момент Централната комисия има ангажменти по плана за реализация на стратегията.

II. Изследователска и аналитична дейност по превенция на противобществените прояви и престъпленията на малолетните и непълнолетните

1. Анализ на данни и изследване на състоянието и тенденциите на престъпността и противобществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Съгласно Закона за БППМН Централната комисия анализира статистически данни, координира дейността на държавни органи и юридически лица с нестопанска цел по превенцията и противодействието на детската престъпност, прави предложения до тях. Изпълнението на тази функция, както и ефективното ръководство на дейността на местните комисии не биха били реализирани без обстоен криминологичен анализ на състоянието, структурата и тенденциите на престъпността и противобществените прояви на малолетните и непълнолетните.

В изпълнение на тази функция през 2010, 2011, 2012, 2013 г. всяка година е подготвян криминологичен доклад – анализ на състоянието и тенденциите на престъпността и противобществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Анализът се основава на данни от НСИ, МВР и ВКП. В отделни раздели е разгледано състоянието и структурата на престъпността при малолетните и при непълнолетните. Докладът съдържа данни за водените и преминали на отчет в детските педагогически стаи, за децата – пострадали от престъпления, за разпределението на престъпността при ненавършилите пълнолетие лица по етнически групи.

Анализът на данните за криминалните деяния, извършени общо от малолетни и непълнолетни за периода 2010 г. – 2012 г. констатира спад в абсолютните стойности и увеличение на относителния им дял спрямо общо разкритите престъпления, извършени от лица от всички възрастови групи. Повишеният относителен дял може да се обясни с обстоятелството,

че тези деяния се разкриват по-лесно, отколкото извършените от пълнолетни. Като правило криминалните деяния на деца, се извършват без предварителна подготовка, импулсивно и с характерните за подрастващите декомислие и безкритичност.

Анализът на данните за периода 2010 г. – 2012 г. отчита значително намаление на криминалната активност на малолетните при запазване на устойчивост на коефициентите за брой деяния на един извършител и брой извършители на едно деяние.

Структурата на криминалните деяния, извършени от малолетни като цяло остава непроменена за периода 2010 г. – 2012 г. Доминират кражбите – около 75% от престъпленията, извършени от малолетни. Тенденция на спад бележат джебчийските и взломните кражби и грабежите. Не се отчита увеличение в криминалните деяния срещу личността. Правонарушенията против обществения ред, в т. ч. и хулиганството, бележат увеличение, докато правонарушенията, свързани с наркотици, са с нисък брой.

При непълнолетните се установява известно увеличение на броя на извършените престъпления в началото на отчетения период (2010 г.) спрямо предходна година и значително намаление в края му (2012 г.). Повишен е относителният дял на деянията, извършени от тази възрастова група, спрямо общо разкритите престъпления и извършители.

Структурата на престъпността при непълнолетните също остава непроменена. Кражбите съставляват около 61% от всички разкрити престъпления, извършени от непълнолетни, като през последните три години броят им намалява. Констатира се намаление и при домовите и селскостопанските кражби, които съставляват около 37% от всички кражби, извършени от непълнолетни. Тенденция към намаление се отчита при най-тежките престъпления срещу личността - опити и довършени убийства, като за 2012 г. те липсват. Блудствата бележат тенденция към

чувствително намаление, при опитите за изнасилване е налице устойчивост. За отчетения период е намалял и броят на грабежите, в т. ч. и въоръжените. Утвърждава се устойчива тенденция на намаление на случаите на противозаконно отнемане на МПС. При престъпления против обществения ред се отбелязва устойчивост, докато при хулиганството се наблюдава тенденция към намаляване за последните пет години. Броят на извършените от непълнолетни престъпления, свързани с наркотици, се увеличава.

Докладът съдържа и **анализ на криминогенните фактори**, детерминиращи детското девиантно поведение – социално-икономически, семейни, личностни, педагогически. Действието им е комплексно, като доминиращият фактор в отделните случаи е различен. Силата и интензитетът им са със специфична значимост за всеки отделен случай. Независимо от конкретните им конфигурации, те водят до отклонения в поведението на маловръстните и извършване на противообществени прояви и престъпления.

Докладът съдържа и **разпределение на извършените криминални деяния по етнически групи** (по самоопределение на извършителите), както и социално-педагогическите характеристики на извършителите, водени на отчет в детските педагогически стаи.

В отделен раздел е представена **превантивната дейност на местните комисии**.

Повече информация за състоянието и тенденциите на престъпността и противообществените прояви при малолетните и непълнолетните, разпределението на престъпността по етнически групи (по самоопределение на извършителите), криминогенните фактори, формиращи детското девиантно поведение и превантивната дейност на ръководената от Централната комисия система от местни комисии за БППМН е дадена в приложенията.

2. Проведени изследвания

Съгласно чл. 8, ал. 2 от Закона за БППМН, Централната комисия предлага и участва в изследвания по проблеми на превенцията и противодействието на детското девиантно поведение. За отчетния период бяха проведени:

През 2011 г. – *“Изследване на действието и резултатите от налаганите възпитателни мерки спрямо децата по чл. 13 от Закона за БППМН и мерките по чл. 15 от Закона спрямо родителите, чието поведение е допринесло за криминалното поведение на децата им.»*

Данните от изследването показват положителния ефект на възпитателните мерки. Една пета (20%) от анкетираните деца посочват, че са “доволни, че са ги спрели навреме, преди да направят нещо по-лошо”; 91.4% са отговорили, че са осъзнали извършеното. Само 18.1% от анкетираните деца са извършили повторно противообществени прояви. За 81.9% от тях още първото възпитателното дело е изиграло своята роля за прекратяване на криминалната им активност. Данните показват недостатъчна заинтересованост от страна на родителите и липса на доверителни отношения в семейството – само 39.6% от родителите познават приятелската среда на децата си.

През 2011 г. беше направено – *“Пилотно проучване на потребностите на децата от полезни занимания за свободното им време” (проведено в няколко пловдивски училища).* Цел – набиране на информация какви възможности предоставя общината на подрастващите, познават ли се тези възможности, къде се разминават предлаганото от общинската управа и нуждите, потребностите и желанията на децата.

През 2012 г. – *“Анкетно проучване на потребностите на децата от полезни, смислени и интересни за тях занимания” (проведено в 94 общини в цялата страна)*

Анкетирани са 545 деца от от 7-ми до 10-ти клас от 94 общини. Като контролна група (19.4% от всички анкетирани) са включени деца с девиантно поведение. Данните показват, че 32% от анкетираните, са удовлетворени от предлаганите от общините и училищата извънкласни дейности. Почти всеки четвърти обаче (23.1%) е на мнение, че предлаганите дейности не задоволяват неговите желания и интереси. При анкетираните деца с девиантно поведение този дял е още по висок – 27%.

3. Съдействие на други институции за провеждане на изследвания

Оказването на съдействие за провеждане на изследвания, реализирани от други институции, е в изпълнение на функцията на Централната комисия по участие в проучвания по проблемите на детското девиантно поведение. Участието в такива изследвания дава достъп до информация и съответен анализ, с които Централната комисия не разполага и осигуряването им по емпиричен път би изисквало много средства. Достъпът до такава информация дава възможност да се дефинират актуални проблеми и да се работи за тяхното преодоляване.

През 2013 г. - *Съдействие на университетски екип под ръководството на доц. Петя Кабакчиева за провеждане на изследване на UNICEF върху рисковите фактори при децата, чиито родители са заминали на работа в чужбина.*

III. Квалификация на специалистите от системата за БППМН

Правило 22 от Минималните стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетните визира необходимостта от непрестанно повишаване на квалификацията на специалистите, работещи с деца с девиантно поведение.

В изпълнение на функцията си по ръководство и контрол на местните комисии за БППМН Централната комисия периодично провежда различни квалификационни форми с цел усъвършенстване на знанията, повишаване на квалификацията и придобиване на нови умения за работа с деца с девиантно поведение. Квалификационните форми се провеждат в различен формат и тематика за различните целеви групи – секретари и зам. кметове, които, съгласно закона са председатели на местните комисии, обществени възпитатели. Провеждането на семинари не само повишава професионалната им квалификация, което допринася за по-резултатна работа за постигане на основната цел на Централната комисия - ограничаване на детското девиантно поведение, но е и своеобразна форма на методическо ръководство и контрол, на обмяна на добри практики. В условията на финансова криза и намалените средства за издръжка на Централната комисия тази форма придобива особена актуалност.

Общо за отчетния период са проведени 4 национални работни срещи – обучения (по една всяка година), 14 обучителни семинара в Центъра за квалификация към Централната комисия и 14 регионални обучения за обществените възпитатели от 14 области.

В националните работни срещи са участвали секретари на местни комисии и зам. кметове, разпределени по години както следва: през 2010 г. – 186; през 2011 г. – 285; през 2012 г. – 228, през 2013 г. – 223 души.

Обучителните семинари в Центъра за квалификация са провеждани както следва: през 2010 г. – 3; през 2011 г. – 3; през 2012 г. – 4; през 2013 г. – 4. Участвали са общо около 250 души (средно в един семинар между 12 и 20 души).

В регионалните обучения са участвали над 700 обществени възпитатели от 143 общини, разпределени по години както следва: през 2012 г. обучение са преминали над 500 обществени възпитатели от 92 общини, през 2013 г. около 270 обществени възпитатели от 51 общини.

Продължаването на обученията на обществените възпитатели е заложено в програмата на администрацията на Централната комисия за настоящата и следващата година.

Тематичните планове за провеждане на обученията на различните групи участници обхващат актуални проблеми на превенцията и противодействието на детското девиантно поведение. Занятията се водят от университетски преподаватели, действащи магистрати и висококвалифицирани специалисти от практиката.

ПРИОРИТЕТИ В ДЕЙНОСТТА НА ЦЕНТРАЛНАТА И МЕСТНИТЕ КОМИСИИ ЗА БППМН

**А. Ранна превенция и предизвестяване на симптоми за
извършване на криминални деяния**

Работа в училищата

Аргументи:

Съгласно Конституцията на РБ до 16-годишна възраст образованието е задължително. Изпълнението на това задължение предполага децата редовно да посещават училище, а родителите да осъществяват контрол.

Статистическите данни сочат, че учениците често са и обект и субект на престъпни посегателства. Децата прекарват голяма част от времето си в училището. Практиката показва, че проявите на агресия, на провокативно или противоправно поведение се проявяват най-напред в училището. Ако тези прояви бъдат диагностицирани навреме, ако “бъдат хванати в зародиш”, много по-лесно, по-бързо и по-ефективно ще бъде тяхното преодоляване и ще бъдат формирани позитивни нагласи за просоциално поведение. Следователно, необходима е работа за ранна диагностика на противоправно и асоциално поведение при учениците, за изясняване на причините, мотивите, обстоятелствата и факторите, довели до такова

поведение. Поради това е необходимо пряка работа в училището. По-конкретно тя би могла да се класифицира в следните направления:

1. Работа с директорите на училищата.

Преобладаващата част от директорите, особено след въвеждане на делегираните бюджети избягват да дават гласност на криминални прояви или противоправно поведение на учениците с цел “да не излезе лошо име на училището”. Затваря се порочен кръг – огласяване на проблем в училището – отлив на деца от това училище – недостатъчен хорариум на учителите – по-малък бюджет – налагане на съкращения – по-малко персонал – по-малко работни места – по-малък бюджет.

Форма на работа: обучения и тренинги по теми:

- а) правна уредба, координираност на действията и междуинституционален подход;
- б) законово регламентирани задължения на граждани и длъжностни лица за подаване на информация за извършени общественоопасни деяния;
- в) тренинги за диагностика на противоправно поведение;

2. Работа с педагогическите съветници.

Основна задача на тези специалисти е да бъдат приятели, слушатели, отдушници на децата. Това са “предните постове”, това са хората, които първи трябва да могат да диагностицират детето с проблем.

Форми на работа: обучения и тренинги по теми:

- а) правни аспекти на дейността им;
- б) мястото им в системата за информиране и в работата с родителите;
- в) техники за справяне с агресивни деца, техники за работа с агресивни и недобронамерени родители.

Работата с директорите и педагогическите съветници няма да даде резултат, ако спре до тук. В този процес следва да бъдат въвлечени и родителите. Ето защо е необходима работата с родителите и родителските настоятелства.

3. Работа с родителите (родителските настоятелства)

Аргументи:

Училищното настоятелство като представител на родителската общност, освен да подпомага училищното ръководство в обогатяване на материалната база и решаване на социално-битови въпроси, следва да заеме своето място в обезпечаване на сигурността на учениците.

Във всекидневната си работа и контактите си с децата родителите получават разнообразна информация. Практиката показва, че голяма част от тях не са запознати с компетенциите на органите, на които следва да бъде предоставена тази информация и се отнасят с безразличие към проблеми, които излизат от сферата на интересите на семейството.

Това обуславя необходимостта от работа с родителите и особено с родителските настоятелства. Те следва да бъдат привлечени като партньори, да осъзнаят отговорността на родителстването и необходимостта от взаимодействие и сътрудничество за предотвратяването на детското противоправно поведение.

Форми на работа:

а)тренинги и обучения за диагностициране и “ранно хващане” на проблеми при детето – употреба на дрога, агресивни нагласи, неосъзнати потребности и мотиви и други, характерни за тийнейджърската възраст особености;

б)запознаване с дейността на институциите, техните правомощия и задължения, начините за контакт и достъп до тях;

в)привличане и включване на родителските настоятелства и родителската общност като партньори на местните комисии в дейностите по превенция.

Б. Работа за ограничаване на криминалната активност на ромските деца

Аргументи:

Ограничаването на криминална активност при ромските деца следва да се търси в комплексен подход за решаване като цяло на проблемите на ромската етническа общност – образователен ценз, социален статус, реализация на пазара на труда и т. н. Проблемите при ромските деца се намират в омагьосан кръг – непосещение на училище – липса на образование – невъзможност за реализация на пазара на труда – криминално поведение – изтърпяване на наказание – отчуждение и негативно отношение към правните и обществените норми – липса на възможност за трудова реализация – повторно извършителство – отново изтърпяване на наказание и кръгът се затваря. Този “модел на жизнен път” се предава от поколение на поколение на подрастващите и съответно се възпроизвежда от тях. Разкъсването на омагьосания кръг следва да се търси в **изграждане на мотивация за посещаване на училище.**

Форми на работа:

а) привличане на ромските лидери като партньори;
б) обучения на ромските лидери;
в) задължително усвояване на български език;
г) информационни кампании в ромските общности (гета) относно: ранните бракове, ранните бременности и семейно планиране; проституция и трафик; употреба на наркотици; криминално поведение; отпадане от училище и липса на образование; здравно и сексуално образование; отговорно родителство и работа с родителите да бъдат убедени в необходимостта от образование; професионално ориентиране, насочване за усвояване на популярни на пазара на труда професии.

Мотивацията за посещение на училище не е вродена – тя се изгражда, възпитава се. Ако това е трудно осъществимо от семейството, следва да се ангажират **на първо място** ромските лидери. Това са хората, чиито авторитет в общността може да осигури посещаването и

неотпадането от училище. **На второ място** - те следва да ангажират и мотивират деца от общността, които имат лидерски качества и могат да увлекат връстниците си във възприемане и изграждане на просоциално поведение. Практиката на редица местни комисии в страната показва ефективността от подхода “връстници обучават връстници”. **На трето място** при наличие на изградени най-малкото намерения за просоциално поведение, следва да се интервенира в социалната сфера на детето чрез различни форми на социално подпомагане, които са пряко обвързани с мотивацията му за посещение на училище и с поведението му. По този начин постепенно у детето ще се изгради съзнание за ценността на образованието и ще се даде възможност за трудова реализация, което от своя страна ще ограничи нагласите за криминално поведение.

Трудностите в случая ще бъдат предизвикани от родителите, които (в повечето случаи) няма да бъдат съгласни да се лишат от приходите, които детето им осигурява посредством кражби, просия и т. н. Преодоляването на съпротивата на родителите е възможно със съдействието на ромските лидери. Ето защо следва да се започне от работа с тях. Целесъобразно е да се използва опитът на местните комисии за БППМН и центровете за превенция и консултативните кабинети към тях в работа с родители на криминално проявени деца, организирани на училища за родители, както и на „Дни на толерантността”.

В тази връзка би било добре да се създаде междуведомствена експертна група за подготвяне на специална програма за ромските деца и обхващането им в училище.

СВЕТЪТ В НАС

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СВОБОДНОТО ВРЕМЕ НА ДЕЦАТА

Според Конвенцията на ООН за правата на детето, “държавите-страни по Конвенцията, зачитат и развиват правото на детето на пълноценно участие в културния и творческия живот и насърчават предоставянето на подходящи и равни възможности за културна и творческа дейност, отдих и отмора”.

Целта на проведеното от ЦКБППМН изследване беше да проучи и анализира ролята на свободното време за личностното развитие на децата; да установи (според мнението им) съществуващите предоставени въщи, в училището и общината условия за смислено прекарване на свободното време с цел позитивно социално развитие и недопускане на девиации в поведението.

Изследването беше проведено в края на 2012 г. сред ученици от 7-ми до 10-ти клас – 545 деца от различни училища от 94 общини и райони в страната, разпределени по класове както следва: 7-ми клас - 22.9%; 8-ми клас - 24.4%; 9-ти клас - 23.9%; 10-ти клас - 25.3%. Непосочили класа си са 3.5% от децата.

По пол анкетираните се разпределят момчета – 54.7%, момичета – 44.8%, неотговорили – 0.5%.

Като контролна група в извадката бяха включени **106 деца** с девиантно поведение от изследваните общини, което е **19.4%** от всички анкетирани деца.

Информацията беше събрана чрез **пряка анонимна анкета**.

Анализът на резултатите от изследването показва, **че децата разполагат със значителен ресурс свободно време както по време на учебната година, така и по време на ваканциите.**

Във връзка с дейностите на децата през свободното време проучването показва разнообразна палитра от занимания, съответстващи на техните предпочитания.

Какво обичате да правите най-много през свободното си време?

№	Отговори	Процент посочили
1.	Да слушам музика вкъщи	62.4
2.	Да си почивам	60.9
3.	Да се занимавам у дома с компютъра	54.9
4.	Да гледам телевизия	53.2
5.	Да спортувам	51.7
6.	Да ходя на плаж	34.3
7.	Да обикалям по молове и магазини	28.4
8.	Да ходя на купони	25.1
9.	Да ходя по дискотеки и заведения	20.1
10.	Да ходя на кино	20.0
11.	Да правя снимки и клипове	19.4
12.	Да общувам и пия бира с приятели в градинки	15.4
13.	Да уча чужди езици	14.3
14.	Да ходя на поп-фолк концерти	9.5
15.	Да свиря на музикален инструмент	7.7
16.	Да посещавам музеи, изложби, галерии	7.5
17.	Да ходя на рок- концерти	7.0
18.	Да участвам в НПО и доброволчески дейности	6.4
19.	Да ходя на театър, опера, балет	5.5
20.	Да ходя на симфонични концерти	0.6
21.	Друго	10.6

Най-висок дял от анкетираните са посочили **сравнително пасивни дейности** – “да слушам музика вкъщи”, “да си почивам”, “да гледам телевизия” - естествен израз на желанието да се разтоварят след училище и самоподготовката вкъщи.

Едно от най-любимите занимания е да стоят **вкъщи пред компютрите** - типична дейност за децата в съвременното информационно общество поради лесния и бърз достъп до разнообразна информация. **При децата с девиантно поведение** се наблюдава значително по-нисък дял, посочили като любимо заниманието с компютър вкъщи – 45.3, т. е. с 10% по-малко от съответния дял при общо анкетираните деца.

На следващо място сред предпочитанията на децата се подрежда **спортът** като една от най-любимите дейности. Спортът формира позитивни личностни качества - дисциплина, воля, стремеж към успех и други.

Интерес представлява отговорът **“обикалянето по молове и магазини”**, посочван предимно от момичетата. Анкетираните деца с асоциално поведение проявяват по-малък интерес към молове и магазини, вероятно поради по-ниските материални възможности. Силното желание да притежават някои предлаганите стоки довежда тези деца до извършването на кражби от тези магазини.

Ходенето по купони, дискотеки и заведения заема важно място сред предпочитанията на децата за свободното време. Това е форма за контакти, за общуване с връстници, за танци и забавление. Прави впечатление, че при анкетираните деца с девиантно поведение интересът към ходенето по купони е по-голям – 29.2%. Същото се отнася и за ходенето по дискотеки и заведения – 28.3%.

В редица случаи, особено, когато липсва контрол, по време на купони, дискотеки и заведения, се стига до употреба на наркотици, алкохол, изпадане в безпомощно състояние, сбивания и т. н.

За сравнително малка група от анкетираните деца начинът на общуване с приятелите се свежда до **пиене на бира в градинките** през свободното време или по време на големите междучасия. **Този начин на прекарване на свободното време е по-изразен при децата с девиантно поведение.** В последните години, това явление става все по-честа практика, което предполага провеждане на допълнително проучване.

Правенето на снимки и клипове е сред предпочитаните от децата дейности. То има позитивно въздействие върху развитието на детето в естетически и социален план. Същевременно обаче има случаи, когато се правят снимки и клипове, свързани с насилие, сексуални сцени, запустяване на деца и учители и уронване на тяхното достойнство.

Особено значение за ефективното използване на свободното време имат както финансовите възможности на родителите, така и организираният и предлаганият от училището и извънучилищни институции дейности. Преобладаващата част от дейностите през свободното време са платени, което в много случаи затруднява родителите.

Родителите ви имат ли възможност да задоволяват всички ваши желания и интереси през свободното време?

№	Отговори	%
1.	Да, напълно	41.1
2.	Да, макар и трудно	35.6
3.	Смятат, че искам прекалено много	13.9
4.	Моите желания и интереси не ги интересуват	4.0
5.	Друго	5.0
6.	Неотговорили	0.4
7.	Общо	100

От данните може да се направи изводът, че голяма част от родителите напълно, а над 1/3 макар и трудно задоволяват всички желания и интереси на децата си за дейности през свободното време. При децата с отклонения в поведението съответните дялове са: 36.8% - напълно; да, макар и трудно - 31.1.

Около 1/7 (13.95%) от общо анкетираните посочват, че родителите им смятат, че имат прекалено много претенции за осигуряване на техните интереси през свободното време. При „девиантните деца” този процент е малко по-голям - 15.1%.

Само 4% от всички анкетирани са посочили, че родителите им не се интересуват от техните интереси и желания. Значително по-висок е дялът на децата с асоциално поведение, които са посочили този отговор -9.4%. Може да се направи изводът, че тези деца са до голяма степен **неглижирани** от родителите си, родителите им не проявяват особен интерес към техните проблеми и желания, свързани със свободното време.

Училището е един от основните организатори на извънкласна дейност. Анкетираните деца посочват организирани в тяхното училище извънкласни и извънучилищни форми. Според 71.4% от децата преобладаващата част са в сферата на спорта. На второ място са посочени дейности по учебни предмети – 48.1%. Следват дейности по изкуствата – 35.8%; по компютри и техника – 30.6%. Неоправдано нисък интерес се наблюдава към организирани форми по правата на децата, дебати и други по гражданско образование – посочени само от 11.0% от анкетираните.

Ползотворното и смислено прекарване на свободното време зависи от предварителното насочване към даден вид дейност. От резултатите могат да се направят изводи за решаващите фактори, които силно повлияват детето при неговия избор.

Как решавате по какъв начин да прекарвате свободното си време?

Отговори	%
решавам сам.....	70.3
решаваме го с приятелите.....	53.9
обсъждаме го в семейството.....	25.5
помага ми педагогическият съветник.....	2.6
учителите ми помагат в избора.....	1.5
друго (какво?).....	1.1

В отговорите на анкетиранияте доминират самостоятелните решения и влиянието на приятелите, което е естествено за изследваната възрастова група. Сравнително значим е обаче и дялът (1/4) от децата, които обсъждат този проблем в семейството и очакват съвети от родители, братя и сестри. По отношение на избора за прекарване на свободното време, педагогическите съветници и учителите практически не играят роля за ориентирането на децата.

Прекарването на свободното време е свързано с положителни емоции, развлечения и удовлетворение от участието в смислени занимания. Това е време и място за изява, социализация и придобиване на опит и умения.

С кого предпочитате да прекарвате свободното си време?

№	Отговори	% посочили
1.	С приятели	86.2
2.	Със семейството си	43.7
3.	С приятеля/приятелката си	34.5

4.	Сам	16.1
4.	С непознати	2.4
6.	Друго	2.4

Очакван е резултатът, че в тази възрастова група приятелите доминират като социализиращ фактор и естествено децата предпочитат да бъдат през свободното си време с тях. Сравнително висок е дялът на тези от анкетираните, които предпочитат през свободното време да бъдат със семейството си. За разлика от общо анкетираните, съответният дял при децата с отклонено поведение е значително по-нисък – 23.6%, което говори за сериозни проблеми в семейното общуване, отчуждение и изтъняване на връзката „родител – дете”. Това очертава и все още незаменимата роля на семейството с неговите емоционални връзки, подкрепа и доверие.

Значителна разлика се открива при предпочитанията на децата с девиантно поведение за прекарване с приятелката/приятеля – 41.5%, срещу 34.5% от общо анкетираните.

Преобладаващата част от анкетираните смятат, че предлаганите от общината (районът) дейности за свободното време **отчасти задоволява техните желания и интереси. Според 32.1% от анкетираните предлаганите дейности напълно задоволяват техните желания и интереси.** Въпреки това, почти всеки четвърти (23.1%) е на мнение, че с предлаганите дейности **не задоволяват техните желания и интереси.** При анкетираните деца с девиантно поведение този дял е още по-висок – 27%.

Може да се направи изводът, че предлаганите от общините дейности за свободното време не отговарят изцяло на очакванията на децата. Отговорите на децата сочат необходимостта от разширяване и обогатяване на кръга на предлаганите дейности, както и от подобряване на условията за свободното време. Според анкетираните са необходими повече и то

достъпни спортни обекти, паркове, регламентирани места за улични спортове, създаване на младежки домове, центрове за деца, клубове по интереси, организиране на безплатни и достъпни занимания.

ПОЛСКО-БЪЛГАРСКА СРЕЩА НА ЛИДЕРИТЕ

ВАСИЛ ПЕТРОВ

Всичко започна съвсем невинно с имейл от старата ми приятелка Анна Швед: “Скъпи български приятели, организираме среща на младежите, които искат да помагат на връстниците си. Желаете ли да участвате?”

И се започна.

Ще пропусна какво се случи в България (някои се отказаха, други се записаха, помогнаха ни от общината и от Министерството на туризма) и ще започна от летището във Варшава, където полските деца ни посрещнаха почти на български (почти, защото още не бяха започнали сериозното си говорене – с ръце и разговорници, а и малко на английски – със своите български, все още бъдещи приятели).

Разрушаването на някои наши разбирания за организиране на разнородни групи деца започна още с пристигането ни в почивния лагер. За настаняването беше теглен жребий, като българските участници бяха разпределени по случаен принцип в четири “отбора” – Червените чушки, Звездите, Насекомите и Магичните монети, без да се вземат предвид приятелските отношения и познанствата между децата (което шокира някои родители и те дори не се ръзсърдиха – по телефона, разбира се), а после, в къщичките, където живеехме, не можеше да има само българи (или само поляци) в една стая. И впоследствие за разкош работните групи – три на брой – отново бяха съставени на случаен принцип, така че “отборите” да не са изцяло в една група. И след това тройно разместване интеграцията стана толкова естествено и плавно, че на третия ден разговорниците, с които децата бяха снабдени, станаха излишни.

Бяха установени и правилата (още в България условието за участието беше да не се употребяват психоактивни вещества) – да се изслушваме, да се уважаваме, всеки да има право да изкаже мнението си, да сме активни, да спазваме общите правила (без телефони и закъснения), с което в началото имаше известни трудности (ех, Балкани!), но с времето всички свикнахме и се оказа, че когато правилата се спазват от всички, няма проблем с тях. Беше създаден и Съвет на лидерите. В него избрани от децата представители решаваха общо какво да се прави през свободното

време, какъв да бъде дневният режим, какви забавления да се измислят и още всякакви идеи и неща, които ги вълнуват. Това се оказа доста трудно за нашите деца, защото не бяха свикнали на такава самостоятелност, а и не вярваха, че може да им се позволи нещо такова. Но те поеха отговорност (всъщност разбраха, че нещата зависят и от тях и че да вземеш решение е доста отговорно нещо, когато ти правиш избора).

На практика децата нямаха свободно време – до обяд се работеше в три уъркшопа:

- 1) Драма и профилактичен театър, ръководен от Анна Швед;
- 2) Профилактична работа в група - Анджей Майхер;
- 3) Конструктивно организиране на свободното време и анимация –

Анна Виелго, като трите работни групи преминаха и през трите обучения, а накрая представиха пред всички наученото.

Следобед ходеха на плаж край езерото Маруз с четиримата възпитатели – Анна Григлевич, Марта Ринкар, Силвия Кобиерска и Матеуш Билник, които организираха „свободното“ време с различни забавления и игри, водни колела и други атракции. След вечеря имаше дискотеки (включително и Харлем шейк и интегративни игри. Всъщност се оказва, че всичкото им време е свободно, защото никой не ги принуждава да правят нещо насила, всичко им беше интересно и в крайна сметка, когато ученето и забавлението са едно и също, времето престава да се оценява като изгубено и ползотворно, като свободно и за обучение, като мое и за всички, и всъщност става непрекъснато и нефрагментирано. С други думи беше весело, приятно, полезно и градивно.

Впечатленията ми от тази среща са до известна степен едностранчиви, защото работих само с Анджей и не присъствах на останалите обучения, но представянето на трите работни групи накрая показва, че навсякъде се е работило здраво. Театралните постановки бяха прекрасни (за десетина дена да направиш от напълно непознати деца актьори в общо представление е направо героизъм). Спортните игри така ентусиазираха и обединиха децата, че виковете им се носеха чак над езерото, а обучението на Анджей влезе в употреба и в игрите, и в отношенията между децата.

И изобщо, както обобщих Анджей, и трите уъркшопа са органично свързани и имат обща цел – ненатрапчиво и чрез игри децата да се научат да се забавляват и без употреба на психоактивни субстанции, да покажат и на връстниците си тези забавления, а и да забавляват и по-малките от тях. Така всъщност с профилактика, провеждана от самите деца, можем да си спестим проблемите с психоактивните субстанции и едновременно децата да се научат да се забавляват без насилие, да се интегрират в училище и да овладеят нови и интересни неща.

Особено важно (не само според мене, но и според другите български възпитатели – Ели Георгиева, психолог и Мими Захариева, учител по

химия и биология) беше опознаването на границите – и личните, и социалните, и тези на света и в себе си. Защото границите са нещо многозначно и многозначително – те ти дават завършеност, която е само твоя, определят и света около тебе, позволяват ти да се впишеш в обществото със всичките му писани и неписани закони, да функционираш в него ефикасно, но също ти позволяват да разрушаваш условности, да надхвърлиш собствените си възможности, да израснеш, без да пречиш на другите в растежа им, да направиш нещо ново и различно. Така както нашите (и полски, и български) деца се забавляваха от все сърце на „Плац Замкови“ на Старе място във Варшава, като танцуваха два танца, които бяха научили в лагера в Маруз за радост на околните и за свое удоволствие.

Дойде и последният ден на раздялата. Прекарахме го в Младежкия културен дом, чийто директор е Анна Швед. Там всички получиха сертификати за участието си в тази Среца на лидерите, там и изиграхме прощалното хоро, на което нашите деца научиха поляците на вечерта на България в Маруз, там се проляха и сълзите за сбогом и там се прегръщяхме за прощаване. Изпрати ни и прекрасният полски залез, който така съответстваше на настроението ни, че просълзи и мене.

Накрая, както подобава на залялата ни американска литература, има и благодарности: за Анка и Марта (познаваме се вече от години от София); за пани Аня (Аня Григлевич), която със своята любвеобилност, с емпатията си и с желанието да бъде добра към всички стана любимка на децата; за Аня Карате (Аня Виелго), за нейния дух, за великолепните ѝ физзарядки (на които аз не присъствах нито веднъж), за уменията ѝ да увлече децата и да пробуди спортния им дух; за пани Силвия (Силвия Кобиерска), чието име заедно с неговия символ – гълъба, означава „тази, която лети високо“, за големите изисквания към децата, съчетани със силна чувствителност, интелект и амбиция, обединени със силната ѝ воля те да дадат най-доброто от себе си; за пан Матеуш (Матеуш Билник), магьосникът на Маруз, който ненаатрапчиво и спокойно, без да бърза и да припира, учеше децата да творят чудеса с ръцете и сърцата си; за Стефан, с когото децата се сблизиха по време на нощния поход. И накрая, но не на последно място за Анджей (Анджей Майхер), който като ръководител на срещата успя да ни обедини, да организира нещата прекрасно, като ни държеше до късни доби да обсъждаме, да планираме и да правим нещата както трябва.

И специални благодарности за Гари – най-доброто и любвеобилно куче – приятел и любимец на всички в почивния център.

А всичко започна така невинно с един имейл от старата ми приятелка Анна Швед. На който ще отговора след няколко дни: “Скъпи полски приятели, желаете ли да продължим тази наша незабравима среща догодина в България?”

ПРЕВЪПЛЪЩЕНИЯТА НА СОЛИДАРНОСТТА

През погледа на психолога

ЕЛИ ГЕОРГИЕВА

Участвах в полско-българска среща на лидерите. Това беше лагер на Мазурските езера, организиран от полската страна. Впечатлих се още на аерогарата - българската група беше посрещната от всички бъдещи лагерници и техните ръководители. Така започна 15-дневното ни съвместно преживяване.

Още при пристигането си почувствах, че организацията почива на ясни, точни, недвусмислени и добре обмислени правила. Бяха помислени и прецизирани условията и нормите както на всекидневието, така и на бъдещата работа в групи. Групите - оттук започна всичко. Оттук тръгна и усещането ми за съвместност, общност и възхищение. Докоснах се до силата на този народ. Но това са думи, които ще оставя за края.

В началото участниците бяха разпределени в малки къщи. Всяка от тях се обитаваше от 8 лагерника и 1-2 ръководители. В стаите настанаха задължително поляк и българин. На практика още от първата вечер всички бяха разтворили полско-български или българско-полски разговорници и се опитваха да научат някои основни и важни неща за съквартирантите си. Оттук започна забавното и весело опознаване на лагерниците, на живота и културните особености на двете страни. След приключване на емоциите около настаняването дойде ред на организиране на всекидневните занимания. Не мога да скрия възхищението си от перфектната организация. Всеки юноша беше включен и разпределен в два вида групи - възпитателна и работна. И в двете групи се решаваха различни задачи - единият вид акцентираше на социалните умения и адаптацията, другият имаше за приоритет индивидуалното развитие на основата на самопознанието. Тук квалификацията на ръководителите и усета им на добри професионалисти си каза думата. Умението им да уловят духа на групата и да го развият в конкретните занимания и задачи провокира най-доброто от участниците и те съумяха да го покажат. Бяха използвани различни форми - от съвместните и забавните игри, през самостоятелно създаване на игри и творчество до използването на изразните средства на утвърдените вече изкуства. Съвместната дейност и успех спомагаше за

изграждането на онзи дух, който обединяваше участниците и помагаше да постигат резултата, към който се стремяха.

Границата

Къде е границата между индивид и група? Това беше въпрос, който постоянно си поставях. Това беше въпрос, поставян и от няколко участника, които се стремяха да получат отговор на въпроса: Групата няма ли да обезличи личността? Какво ще остане от нея? Един действително професионален спектакъл, поставен от една от работните групи, постави на изпитание тези размисли. Спектакълът беше толкова хубав, че пожелах да пресъздам идеята. Разчетох индивидуалния почерк на Анна Швед - неуморна и очарователна жена, която успява да зарази с ентузиазма и чувствителността си всеки докоснал се до нейния свят.

Особено се открояваше с индивидуалността си Матеуш, който само с появяването си вече създаваше група около себе си. Независимо дали се изработваха различни предмети или се свиреше на инструмент, участниците се струпваха около него, защото знаеха, че ще им бъде предложено нещо вълнуващо и предизвикателно. Когато го търсех, лесно се ориентирах по големия брой деца, струпани около него.

Всички ръководители в лагера оставиха у нас незабравимо впечатление – Аня Карате, другата Аня, Силвия, Марта.

А що се отнася до Анджей, не знам с какво да започна - дали за работата в работната група, дали за ролята му като ръководител на лагера?! За която и да е дейност да става дума, при Анджей всичко ставаше с лекота. Знаем че зад това стои продължителна и добре обмислена работа. Тъкмо професионализмът е в основата на това нещата да се получават с лекота.

Индивид и група

Вътрешногруповото общуване беше много успешно. В групите се включиха лица с ярки индивидуалности. Взаимодействието се осъществяваше с лекота и се получаваше взаимозаменяемост. Но не така, както я разбират някои - да вършиш работата на другия. Не. Просто заемеш неговото място, но предлагаш това, което умееш и така обогатяваш другия, а и себе си.

Къде е границата между индивида и групата? Един от отговорите е в различния поглед към индивидуалността - това е разликата и същественото. Можеш да бъдеш различен и да помогнеш за изграждането, а не изграждането да заличи индивидуалността. Да прогониш страха, просмукал се от социалистическото обезличаване на личността, която насила трябваше да се откаже от себе си в името на нещо, което не разбираше и нещо, което поставяше на изпитание собствените ѝ ценности.

Съвместната дейност на работните и възпитателните групи, съвместната работа на участниците и техните ръководители изгради като резултат това чувство на солидарност, което поставяше пред мене толкова много въпроси, преди да се включа с участие в групата. Вече знам, че това е силата, с която поляците успяват да постигнат желаните от тях цели. Дори не съм убедена, че те самите биха я определили и формулирали по този начин. Понякога е трудно да изкажеш с думи нещо, което е неделима част от теб.

Благодарна съм за това, че бях част от тази солидарност.

ЛЕТНИТЕ ПРЕЖИВЯВАНИЯ НА ЕДИН ЮНОША

РАДКА ПАНОВА

Ваньо е скромно момче, високо, стройно и симпатично. Току-що е завършил 8-ми клас. В училище се справя добре и има добри оценки, но е някак свит, неуверен и мълчалив.

Започна лятната ваканция и време за мечти и планове...

Ваньо гледеше разсеяно и сякаш нищо не можеше да привлече вниманието му. Беше му скучно.

Докато минаваше покрай табло с обяви, погледът му случайно се спря на обява с големи букви "Детско лято". Пишеше, че местната комисия за БППМН в община Стрелча, ТИЦ и читалището организират мероприятия за деца през лятната ваканция под надслов "Детско лято".

Ваньо реши да отиде на откриването в сряда от 18.00 часа. Инициативата наистина го заинтригува...

В сряда се приготви и заедно с приятели отиде на уговореното място. С изненада забеляза, че наоколо е пълно с деца - малки и големи. Имаше дори и родители. Звучеше хубава музика. В единия край на поляната

забеляза любимия си учител и диджей, който беше застанал до уредбите. Ваньо и неговите приятели отидоха при него.

По-късно започнаха спортни състезания и игри. Всички получиха тениски с надпис "Детско лято", сандвич и безалкохолна напитка. Познати и непознати деца играеха и се смееха заедно. Беше интересно и завладяващо. Като се стъмни, запалиха лагерен огън и всички се събраха около него. Ваньо се прибра със светнал поглед. Той вече знаеше, че му предстои лято, което няма да е скучно...

Следващото мероприятие се проведе в двора на музея. Имаше наредени маси и столове. Когато се приближи, видя че жена показва на децата как се правят сувенири от камъчета, обикновени стари керемиди и непотребни вещи от бита. Познаваше я - тя е обществен възпитател. След като раздадоха материалите, всяко от децата започна да изработва нещо, което е привлякло вниманието му. Ваньо направи керемидата. Творбата му стана добра, той си я хареса. Е, имаше и по-сръчни деца, но беше хубаво, че се опита сам да направи нещо ново и интересно, нещо различно от това, което е правил досега. След приключване на работата подредиха изложба, определени бяха най-добрите работи и на "майсторите" връчиха награди. Наградите не бяха кой знае колко луксозни, но бяха заслужени.

Ваньо редовно посещаваше следващите мероприятия, които се провеждаха всеки вторник и петък. Ставаше му все по-интересно. Опознаваше нови за него хора. Ходиха на поход до "Жаба могила", рисуваха на асфалт по тема "Не на наркотиците", проведе се изложба на домашни любимци, турнири по шах и тенис. Всички работеха заедно и им беше приятно.

Ръководителката на мероприятието съобщи, че ще се сформира театрална група за участие в спектакъл. Записа желаещите и определи дата и час, когато да се срещнат и да раздаде ролите. Ваньо не беше много сигурен, че ще се справи, но се записа със съзнанието, че може да се откаже по всяко време.

Дойде време за срещата. Ваньо не вярваше, че ще го изберат, но отиде в двора на музея, където обикновено се провеждаха сбирките. Там имаше и други деца. След малко госпожата определи роли на присъстващите, раздаде и текстовете на ролите им. Обясни какво трябва да се прави по-нататък. Ваньо разбра, че ще трябва много да се работи, но той не се страхува от работа. Притесняваше се, че говори тихо, че другите няма да го харесат, че ще му се присмеят.

Започнаха репетициите. Никой не му се присмя, на всички им беше трудно, всички се притесняваха, но госпожата помагаше, показваше как трябва да се изиграе възложената роля. По време на многобройните репетиции притеснението изчезна и се замени с общ смях. Всички се почувстваха като част от едно цяло - нали бяха група с обща цел. Ваньо си намери нови приятели. Започнаха да излизат заедно. След репетициите

ходеха на другите мероприятия, които се провеждаха успоредно с репетициите за предстоящия спектакъл.

В така наречения “Ден на ума” Ваньовата групичка прояви инициатива и помогна за организацията. Момичетата и момчетата подготвиха забавни логически игри за останалите деца и се представиха като водещи на детско шоу. Беше много интересно и дори малко нетипично. Ваньо се изяви като остроумен и досетлив и учуди другите с бързите си и правилни отговори. Получи похвали за доброто представяне.

Имаше още много мероприятия, които харесаха на Ваньо. Имаше изпълнения “караоке” и търсене на съкровище. Дори мероприятието “Да изчистим града за един ден” му се стори приятно, защото беше с приятелите си и всички заедно работеха по поставените задачи.

Репетициите в театъра продължаваха. Децата-актьори работеха упорито, а когато се изморяха, всеки от тях вадеше по нещичко от чантата си и го изяждаха колективно. Някои реплики предизвикваха голям смях... През свободното си време Ваньо мислеше как да се подобри декорът, затова направи прозорец от картон и го занесе в театъра.

Ето че дойде и дългоочакваният ден на представлението. Ваньо отиде по-рано. Вълнуваше се. Всички се вълнуваха... След генералната репетиция участниците в спектакъла отидоха да хапнат нещо и да си поговорят.

Оставаха няколко минути до началото на пиесата. Напрежението зад кулисите растеше. Ваньо се притесни да не си забрави репликите. Погледна зад завесата - залата беше пълна с хора, имаше и правостоящи. Лампите изгаснаха и представлението започна. Ваньо се почувства окрилен, забрави всички тревоги и се отдаде на магията на театъра. Пиесата мина блестящо. Публиката на крака бурно аплодира изпълнителите. Ваньо се чувстваше удовлетворен от това признание на зрителите. Струваха си всичките дни на усилен труд, за да изживее тези минути на бурна радост.

Следващото мероприятие беше “Вечер на талантите”. Ваньо трябваше да измисли с какво да се представи. Той и две от неговите нови приятелки представиха скеч. Всички много се смяха. Спечелиха първо място в конкурса. Ваньо не можеше да повярва - той, който беше свит и срамежлив и се притесняваше дали ще го харесат другите, да спечели първо място. Чак се учудваше на собствените си успехи... Никога досега не е вярвал в собствените си възможности.

Детското лято завърши с екскурзия до Копривщица. Ваньо беше очарован от къщите във възрожденски стил, поглъщаще с интерес разказите за Априлското въстание и за героичните подвизи на хората от този край.

Това лято промени целия му живот... Беше му тъжно, че свърши, но се чувстваше доволен от преживяното и от наученото. Той вече не е

същият. Става по-уверен - не се страхуваше да си каже мнението. По-често излизаше с новите си приятели. Забавлявах се, творяха и усвоявах нови умения. Така Ваньо намери нов смисъл на живота си, получи нови знания и откри нови умения за себе си. Откри и начина, по който да направи всеки свой ден по-хубав и по-интересен от предишните.

ЛИЦА

ДЕСЕТИЛЕТИЯ ПОСВЕТЕНИ НА ДЕЦАТА

Разговор с ГЕОРГИ ЯНУШЕВ –
директор на ВУИ - Ракитово

На страниците на сп. “Обществено възпитание” често се споменава името ви, г-н Янушев. Най-често в разговорите със секретари на местни комисии в страната във връзка с настанени непълнолетни във ВУИ - Ракитово, което Вие оглавявате. Учениците са доволни от Вас, намират ви за справедлив и загрижен за съдбата им, а това не може да се имитира, секретарите на местните комисии в страната са благодарни за Вашата отзивчивост, родителите Ви смятат за спасител на децата им. Експертите пък са удовлетворени от сътрудничеството си с училището и най-вече с Вас. Резултатите се виждат - деца са спасени от това да станат членове на улични банди, да попаднат в затвора, да извършат тежки престъпления. Това е и едната от причините да се обърна към Вас за интервю.

Причина за разговор с Вас са юбилеите, които училището в Ракитово отбелязва в края на миналата година: “60 години от създаването на ВУИ - Ракитово”, “85 години от рождението на Ангел Узунов” - посветил живота си на децата в това училище и 20 години от излизането на неговата книга “Живот без междучасия”, посветена на проблемите и отношенията в специалното училище, на човешките истории в училището в Ракитово.

Моля Ви, разкажете за себе си. Кое Ви доведе в училището в Ракитово? Кога се запалихте от работата с т. н. „лоши“ деца?

В интерната съм от двадесет и една години. Доведо ме желанието да работя с деца с проблеми в поведението. Съдбите им са най-различни, но всички те имат проблем за решаване. Опитвам се да им помагам. Постъпих в училището като възпитател. От разговорите с децата разбрах, че по-голямата част от тях имат желание да бъдат изслушани, да бъдат чути. Ние, възрастните забързани във всекидневието си често пропускаме да вникнем в проблемите им и да им помогнем да ги решат. Ако насочим

процеса на възпитанието и подпомогнем детето в решаването на проблемите му без груба намеса в живота му, ще постигнем това, което желаем. А то е доброто бъдеще на всяко дете.

Целта на работата с детето е да му помогнем да преосмисли поведението си и мотивацията за промяна на собствените си нагласи. Да развие социални умения за преценка на последиците от действията си. Да се научи да разпознава проблемите и да разграничава причините, довели до тях, да се намерят начини за справяне с тях по социално приемлив начин.

Възпитателно училище-интернат „Ангел Узунов“ – Ракитово е училище с конструктивен дух и силни традиции. В него протича организиран учебно-възпитателен и корекционен процес по време на обучението и възпитанието. В училището се обучават ученици в конфликт със закона от цялата страна. Тези деца са с проблеми в поведението, в ценностната система и в емоционално-волевата сфера. Училището ни е единствено от специалните училища, където те завършват средно образование.

Различни ли са учениците, които сега са в училището, в сравнение с тези, които са учили и са се възпитавали в него отпреди 20 години?

Да, донякъде. Промените в обществото променят и потребностите на самите деца. Всяко време има своите проблеми, изискват се и различни начини за решаването им. Във ВУИ постъпват деца с най-различни съдби. Често се случва средата и родителите да са лош пример за развитието на детето. Лишенията и пренебрежението към него са го карали да се чувства отхвърлено и недостойно за нормален живот. Още от детството се чувства неразбрано, подтиснато, непълноценно, комплексирано и с деформирани ценности. Детето започва да търси разбиране от приятели на улицата и попада под ударите на негативното им въздействие. Така стига до ВУИ.

Кои са максимите, на които се опирате в корекционно-възпитателната си дейност с учениците в общуването с тях?

Формулата за постигане на ефективност и успехи в работата на педагога е: **любов, грижа и търпение.**

Ангел Узунов казва: “Аз не съм роден за омраза. Така съм създаден - само да обичам” и “...във всеки човек се таи нещо човешко, всеки човек се ражда, за да бъде щастлив и да полети като птица във висините...”. От тези максими се водя и аз в работата си. Без любов към детето няма как да го спечелим на наша страна в този дълъг процес на промяна.

Някой може би определя децата от ВУИ като лоши, виновни, като тумора на обществото, като престъпници, които няма да се променят и ще свършат в затвора.

Но са деца и част от децата на България. Всяко дете заслужава да живее нормално и щастливо.

Кое определя отношенията Ви с другата важна общност в училището – преподавателите, възпитателите, персонала?

Към персонала съм толерантен. През всички години, откакто съм директор, съм се стремял да има разбирателство в персонала, да има добър микроклимат в името на общата цел, която си поставяме, а тя е промяната в името на доброто за всяко дете и за успешната му реализация. Добрите резултати идват благодарение на професионализма на кадрите, на целостта на системата за възпитание и нейните цели, на единството на принципите и методите за педагогическо взаимодействие. Само здравият колектив с постижими цели и работа в екип има постижения. Децата са много добър барометър. Те усещат фалша и му се противопоставят.

Освен това през последните години съм се стремял да правя всичко възможно персоналът да усъвършенства знанията и подготовката си, за да може успешно да посреща предизвикателствата на новото време, всекидневните проблеми и непрекъснато променящите се потребности на децата.

Във ВУИ “Ангел Узунов” – Ракитово са обединени усилията на учители по предмети на възпитатели с предмет на дейност специалната работа с отделни възпитаници и групи на психолог, на ръководителите на извънкласната и социалната дейност. Тяхната единна целенасочена работа води колектива към постигането на поставените цели.

Кои според Вас са все още нерешените проблеми в комуникацията между ВУИ и системата, с която те са в непрекъсната връзка?

В държавите от Европейския съюз проблемът с децата напускащи институцията е решен. За напускането на детето започва да се работи, още когато то постъпва в нея. Системата работи и в самата институция. Създават се условия за придобиване на професионална квалификация. Там има социални работници, които освен възпитателна работа, осъществяват цялостна дейност по подготовката на младежа за напускането на институцията. У нас тази система сега се гради. Хубавото е, че е поставено началото. Към момента сериозни затруднения изпитваме по отношение на младежите, на които предстои напускането на ВУИ. Особено на тези, които идват при нас от Домовете за деца лишени от родителски грижи (ДДЛРГ). Те нямат родители, на които могат да се опрат в първите си

крачки след излизането от ВУИ. За тях трудно се намира жилище, работа и т. н. Социалните служби по местоживеене трябва да имат правомощия при решаването на тези проблеми. Да имат лостове за въздействие на работодателите, за да приемат на работа такива младежи. Да има възможности придобитата при нас професионална квалификация да послужи на младежа така че да се реализира като пълноценен гражданин.

Понякога срещаме трудности с реинтеграцията на децата. В някои МКБППМН след взетото решение за настаняване във ВУИ смятат, че детето трябва да стои там до навършване на максималния престой, че то не бива изобщо вече да се завръща при родителите си. Погрешно схващане. Детето не е настанено в затвор. Целта е чрез пряко педагогическо въздействие да се подготвя за напускане на институцията и ресоциализация, а не да го институционализираме.

Как се урежда напр. въпросът в случаите, когато се налага ученик да бъде заведен като свидетел или обвиняем в друго населено място?

Проблем в работата ни е осигуряването на децата за различни дела в съда и в полицията. Съдилищата не се интересуват от това, че ние съпровождаме деца, а и такава дейност в нашия правилник не е регламентирана. За конвоиране има цяла инструкция в специализираните звена, още повече че ние нямаме право на това. Да не говорим, че без да се съобразяват някои съдилища насрочват делата за ранен час, а ние трябва да изминем стотици километри със стария подарен ни автомобил. В тези случаи се налага тръгване в 4 или 5 часа сутринта. И най-фрапиращото е когато директорът получава призовки да се явява в съда като страна с детето по дела към които няма отношение. Тези случаи не са малко и ангажират директора с несвойствени за него задачи. Необходимо е специализирани съдии да гледат делата срещу непълнолетни, макар че си давам сметка, че не навсякъде в страната това е възможно.

Може би законово трябва да се реши проблемът с издаването на документи за самоличност, докато детето е в интерната. В момента имаме възможности за това само на децата, пристигнали от ДДЛРГ. За тези, които имат родители, това е невъзможно. А когато те нехаят изобщо за детето си? Как да постъпим в тези случаи?

От какво се нуждае системата от ВУИ според Вас, за да реализира възможностите за резултатно корекционно-възпитателно въздействие и подготвяне на учениците за реалния живот?

Във ВУИ “Ангел Узунов” в Ракитово се работи по това чрез засилени социални и извънкласни дейности да се въздейства целенасочено

на децата. Да се провеждат смислени мероприятия и свободното време на децата да се запълва с интересни и полезни за тях дейности, като в същото време да са занимателни.

Целта на извънкласната дейност е подпомагане, адаптацията на учениците в училището и да се създава условия за промяна на ценностната им система чрез включването им в културно-масови, спортно-туристически дейности и дейности за формиране на умения за самостоятелен живот.

Главната цел на дейността на колектива от учители и възпитатели в училището е повишаване на качеството на превантивната и корекционно-възпитателна работа, както и подпомагането на процесите на ресоциализация и реинтеграция на учениците. За да бъде постигната тази цел се работи в няколко направления:

- индивидуализиране на работата и поставяне на най-добрия интерес на детето в центъра на дейността;

- осъществяване на връзка с различните институции и организации от местната общност за реализиране на съвместни дейности;

- мобилизиране на вътрешните педагогически ресурси в училището и прилагане на мултидисциплинарен и мултиинституционален подход;

- във връзка с индивидуалната и груповата работа с възпитаниците на ВУИ, на които предстои освобождаване от институцията, дейността е насочена към формиране на умения за самостоятелен живот – поставяне на цели и очертаване на жизнен хоризонт, умения за общуване и взаимодействие в екип, професионално ориентиране и подготовка на учениците.

В последно време настаняванията във ВУИ намаляват. Това довежда до намаляване на средствата /ВУИ са на делегиран бюджет/. Налага се съкращение в щата. Съкращават се специалисти с дългогодишен опит в системата. Те все още имат какво да дадат на децата, а и на по-младите си колеги.

В последните десетина години, неправителствените организации водят отявлена битка с цялата система за борба срещу противообществените прояви, която намират за остаряла и неспособна да се справя с новите проблеми на децата в обществото. С учудваща некомпетентност и самочувствие НПО предлагат създаването на органи - заместители на комисиите, на СПИ и ВУИ, като посочват “грешките” им пред работодателите си – техни спонсори. Едно по едно се закриват социални заведения с традиции и с доказани добри резултати, като напр. СПИ в с. Стойките. Непрекъснато никнат самозвани движения, комитети и всякакви други организации, рожби на НПО все с претенции за национални збена, които използват парите, получени от донорите си, преди всичко

за собствените си нужди, като имитират резултатна дейност. Какво е мнението Ви по този въпрос?

Наистина е така. В последно време се появиха “специалисти”, които критикуват системата като посочват нейни грешки. Вярно е, че тя има нужда от ремонт. Належашо е да бъде адаптирана, за да приеме предизвикателствата на новото време. Тя обаче е доказала в годините мястото си в борбата срещу противообществените прояви. Нужна е промяна в правилника за устройството и дейността на ВУИ и СПИ по отношение на правата и задълженията на всички участници в процеса. Може би тези неясноти и разни интереси “погребяха” някои институции с докацани успехи и помогнаха те да бъдат закрити.

Какво мислите за Закона за БППМН, който беше на няколко пъти обновяван и сега не се отличава от европейските закони. Считате ли, че е достатъчно действен и какви са недостатъците му?

Нужна е промяна в ЗБППМН, в който има неясноти по отношение на настанените над 16-годишна възраст деца във ВУИ. Нужно е създаването на комисия от експерти, за да бъде променен, за да бъде по-ефективен. Но без него няма как да се решат проблемите с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. На Запад имат перфектни закони. За да функционира добре системата, тя трябва да е добре законово обезпечена. Нужно е ангажирането на семейството в по-голяма степен, нужно е по-енергично участие на социалните служби и училището в процеса на въздействието за промяна на поведението на децата. А системата за БППМН според мене трябва да съществува. Поне до момента няма друга, която да е по-добра. Тази се е доказала през годините.

Поддържате ли постоянни връзки с местните комисии в страната и достатъчно тесни ли са те, за да бъдат с благоприятно въздействие над децата във ВУИ - Ракитово?

ВУИ “Ангел Узунов” – Ракитово поддържа непрекъснато връзки с МКБППМН по местоживее на децата. Това е част от нашата работа.

Възпитателно училище интернат “Ангел Узунов“ е училище с конструктивен дух и силни традиции. В него се протича организиран учебно-възпитателен процес с голяма дисциплина, грижи и внимание и с корекционно-развиващ характер на обучението и възпитанието. В училището се обучават деца с противообществени прояви от цялата страна.

Сътрудничеството с местните комисии е от особено голямо значение. То включва:

1.Получаване на входяща информация за детето при постъпването в институцията.

2.Изискване на становища за пребиваване на децата при родителите си или при лицата, които ги заместват, както и изпращане на информация за освободените деца през ваканцията, за да може местната комисия да предприеме мерки за работа с детето през ваканцията, както и със семейството му.

3.Изпращане на информация за поведението на детето по време на престоя му във ВУИ.

4.Получаване на информация от местната комисия за поведението по време на ваканцията.

5.Обмен на информация за подготовка за напускане на институцията.

6.Съвместна работа по подготовка на детето за напускане на институцията с цел осигуряване на подкрепа и помощ, както и подпомагане в решаването на образователните му проблеми.

Голям проблем се оказва реализацията на непълнолетните след напускането на институцията. ВУИ „Ангел Узунов” - Ракитово осъществява връзки с местните комисии по местоживеене за подкрепа на непълнолетните при напускането на институцията. Напусналите ВУИ непълнолетни се нуждаят от помощ за намиране на учебна институция за продължаване на образованието или за получаване на професионална квалификация. Подкрепата от МКБППМН е от голямо значение, тъй като тя работи с институциите по местоживеене и има възможности да проследява развитието на непълнолетния /чрез обществен възпитател, ИДПС, ОЗД и др./ след напускане на институцията. ВУИ „Ангел Узунов” - Ракитово участва в различни инициативи за обхващане на завършилите след напускането им. Съвместната работа е от голямо значение за бъдещето на младежите.

В края на всяка учебна година педагогическият съвет на ВУИ „Ангел Узунов” - Ракитово кани на заседанието си представители на МКБППМН, направили предложения за настаняване във ВУИ. На това заседание се прави оценка на поведението на ученика и на постигнатите резултати от възпитанието и обучението му. Разискват се проблеми по отношение на работата с децата и даване на положителна оценка за освобождаване на деца от ВУИ. Тези срещи са особено ценни за нас, тъй като се осъществява жива връзка с представители на местните комисии, разискват се различни важни въпроси и се набелязват съвместни задачи.

Местни комисии посещават ВУИ „Ангел Узунов”, за да се запознаят на място с базата, капацитета, методите на работа и възможностите за подпомагане на децата, настанени във ВУИ Ракитово.

Възпитателно училище-интернат „Ангел Узунов” подкрепя и участва в инициативи от различен характер на МКБППМН към община Ракитово. Това участие подпомага работата с децата и същевременно

стимулира нашите възпитаници за участие в различни обществени инициативи, като в тях децата се чувстват значими и оценени.

Желая Ви успех в работата с децата, г-н Янушев, здраве и енергия. Желая Ви все такава посветеност на децата, висок дух и пълноценно сътрудничество с всички онези, които работят за спасяването на децата и за тяхното вграждане в обществото. На добър час!

ВЪПРОСИ КЪМ СЕКРЕТАРЯ НА ЦЕНТРАЛНАТА КОМИСИЯ

В нашата местна комисия постъпи предложение от районната прокуратура за разглеждане на възпитателно дело на 17-годишно момче.

От изложеното в преписката става ясно, че след тренировка, при напускане на спортната зала непълнолетният забелязал в едно от шкафчетата за дрехи оставен мобилен телефон марка “Нокиа”. Без да се колебае взел телефона, сложил го спортната си чанта и заключил залата. Бил последен и треньорът му оставил ключа с уговорката на следващия ден да му го върне. Предстояла ваканция и този ден бил последен за тренировъчния цикъл. На следващия ден момчето предава ключа на треньора, без да казва нищо за намерената вещ. Десет дни по-късно тренировките били подновени. Непълнолетният носел телефона със себе си, но не го показал, нито пък обявил, че е у него.

Два дни след като установява, че телефонът му го няма, собственикът му заявява това в полицията, като изразява съмнение, че телефонът е откраднат, без обаче да може да посочи времето и евентуалното място на извършването на кражбата.

След проведената издирвателна работа полицията установява, че телефонът е бил намерен от непълнолетния, за когото става дума.

По време на възпитателното дело той заяви, че искрено съжалява за стореното. Установи се, че не е знаел, че е длъжен да предаде по съответния ред намерения телефон. Имал е намерение да го присвои и

затова не е направил нищо, за да установи собственика. Никога не е притежавал мобилен телефон, има огромно желание, но материалните възможности на семейството не позволяват това. И двамата родители са на минимална работна заплата. Непълнолетният има големи възможности за развитие като професионален спортист и семейството пести, за да заплаща тренировките и спортните лагери на сина си. Тези обстоятелства изключват каквато и да е възможност за закупуване и заплащане на сметките за мобилен телефон.

Комисията взе решение за налагане на възпитателна мярка по чл. 13, ал. 1, т. 3 от Закона за БППМН за срок от три месеца. В консултативния ни кабинет беше подготвен индивидуален план за изпълнение на възпитателната мярка с акцент върху повишаване на правната култура на момчето. Оценката на риска по разработената от Централната комисия методика показва ниски стойности.

По време на заседанието на състава на местната комисия по чл. 11, ал. 2, а и по-късно, в центъра ѝ за превенция, където се привеждаше в изпълнение мярката, момчето и баща му помолиха за възможно най-кратък срок, в който тя да се реализира. Причината – непълнолетният трябва редовно да ходи на тренировки и на спортни лагери, а посещенията в консултативния кабинет отнемат време и налагат допълнителни финансови разходи за транспорт (семейството не живее в общинския център, а в едно от населените места на общината).

През първия месец непълнолетният е посетил три консултации при юрист в консултативния кабинет на центъра. Проявявал е интерес и прилежност. Впоследствие прекъсва срещите и след три отсъствия секретарят на местната комисия е бил уведомен за това по телефона. Опитът му да повлияе на родителите и момчето да доведат изпълнението на мярката не е бил успешен. Не получава уверение, че това ще се случи. Следващият му опит отново е без резултат. Впоследствие секретарят е

уведомен вече писмено от центъра за превенция, че реално мярката не е изпълнена.

Как следва да процедираме от тук нататък?

Отговор:

На основание на чл. 3 от Конвенцията на ООН за правата на детето е в най-добър интерес на непълнолетния да не се налага нова мярка. Той още по време на възпитателното дело е показал, че съжалева за стореното. Искреността му следва да бъде приета с доверие. Ангажираността му със спорт е основание да се предполага, че повече не би извършил криминално деяние. В най-добрия му интерес е да продължава тренировките, за да може да се реализира в професионалния спорт, а не да отсъства от тях, докато посещава Центъра за превенция.

Ето защо следва да се използва възможността за преценка, дадена в чл. 13а от ЗБППМН. Текстът дава възможност на местната комисия да прецени, в зависимост от обективната обстановка, дали да образува ново възпитателно дело по правилата на чл.16 и да се наложи по-тежка възпитателна мярка или да го прекрати.

В конкретния случай като се вземат предвид резултатите на проведената вече превантивна работа и благотворното въздействие на спорта, основание чл. 3 от Конвенцията на ООН за правата на детето и чл. 13а от Закона за БППМН, преписката следва да се прекрати.

ДОСТОВЕРНА ИСТОРИЯ

В КОЛЕДНАТА НОЩ

АНГЕЛИНА ДИЧЕВА

Нико си тръгна от интерната още в първата сутрин на коледната ваканция заедно с още четири от момчетата. Бяха в една посока - на юг

към дома. По пътя и четиримата мълчаха - всеки с мислите си, а те бяха едни и същи - представяха си посрещането вкъщи - от октомври не се бяха прибирали, сърцата им тръпнеха при мисълта за любимите хора.

Нико си има план, за който не му се иска да говори с никого - дори с г-жа Матеева, която смята за един от най-добрите хора, с които се общува. Тя го избра за ролята на дядо Коледа в пиесата, която подготвиха за празника в интерната.

- Защото бузите му са румени и очите - много тъмни - отсякоха завистливо децата - и има къдрава коса. Ама никъде не е казано, че дядо Коледа е къдрав.

- Не - категорично отрече г-жа Матеева - защото има добро сърце като него. Ще си каже репликите с чувство, а не с преструвка.

“Невъзможно - светкавична мисъл проряза съзнанието на Нико. - Аз да съм добър! Възпитателката се заблуждава. Какво ти добро сърце... такива съм ги навъртял!”

След няколко часа вече си беше вкъщи с разтуптяно сърце - толкова уморен и премръзнал, че дори се остави да го прегръща кой ли не - майка му, вуйчо му, сестричката Стела, че дори и съседката.

През нощта сънува г-жа Матеева. Само че неизвестно как от възпитателка се беше превърнала в регулировчик. Стоеше на ветровито кръстовище някъде между интерната и гарата, но едновременно с това близо до дома на Нико. И то без да мърда. Такъв вятър духаше, че ако не се хванеш за нещо, направо ще те отнесе. Ама за какво можеш да се хванеш на едно кръстовище, само за парапетите на огражденията, но това не е разрешено на пътния полицаи. Остава ти само да се хванеш за шапката си. Обаче тъкмо шапката не мърдаше от главата на възпитателката - незнайно как се беше закрепила на главата ѝ. Беше много студено, но госпожата явно и не мислеше да помръдне от кръстовището, само се взираше да не пропусне някой камион.

“Ще изстине, ще се вкочани от студ” - литна тревожна мисъл в съзнанието на Нико, чак сърцето му се сви. От тази тревога се и събуди. Няколко минути се оглежда, докато разбере къде е, после разпозна студената стая у дома и се зарадва. У дома и когато е студено, пак му е топло. Стана, защото се сети, че го чака работа.

Чу гласове - вуйчо му пращаше Стела да отиде за мляко, пък тя го молеше да се постои малко, че тогава. Глезла! Вуйчо им е като баща и на двамата. Собственият им пък отдавна си е заминал. Колкото и близо да е Гърция, не е дошъл да ги види вече толкова години. Някой каза, че бил търговец, май беше съседът, който всяка година ходи да бере портокали в Северна Гърция. Може и да е търговец баща му, но не се сети преди време да помогне на децата си, ами що глад изгладуваха, докато майка им беше болна. После брат ѝ дойде да живее у тях. Тогава вуйчо му имаше семейство - жена и две деца. Как ѝ текна на вуйна да замине на работа за

Италия, че да вземе и децата. Вуйчо обаче отказа да замине и си остана тук. Той пари от гурбет не искал да яде - горчиви били.

Нико спусна босите си крака върху студения под и моментално ги отдръгна, сякаш настъпи таралеж. Поседа, но видя, че по-топло няма да стане, нахлузи чорапи и някаква дреха и хукна към кухнята. Изпи си кротко чая, изяде филията, усмихваше се мълчаливо на всички и докато се усетят, се изниза навън.

Ходи къде ли не. Мина и през кабинета на педагога, говориха си близо час, после се засмяха съучастнически и се разделиха. Да не повярваш, че се държат като първи приятели. Мина по главната и се усмихна презрително, като видя две кокони да си стискат показно чантите, когато го видяха. Те пък какво дазят! Гребенчето и червилото при петте лева! Пък и Нико никога не е бил джебчия. Той крадеше предимно от магазина при бензиностанцията и от железарския в квартала. Страшното дойде, когато откъсна два трансформатора от затворената вече млекоцентрала и едно генераторче. Много си говориха тогава с педагога. И той разбра, че всъщност идеята на Нико е да разглобява - всичко, до което се докосне. Е, и да го сглобява, ама когато успее. Той не призна пред педагога, че всъщност се канеше да продаде машинариите и да си купи компютър - най-простия, най-малкия, най-стария модел, но все пак да е компютър, защото много го влече, ама много.

Върхът беше, когато на рождения си ден купи торта с парите, за които продаде някои от машинариите и здравата почерпи децата от квартала. Още си спомнят.

Вкъщи тогава имаха малко за ядене - хляб и лучена супа, а в неделя - картофена яхния и някой път - макарони с доматен сос. Сега у дома има всичко - изглежда вуйчо помага - мисли си Нико и му се поиска да облекчи някак мъката му по децата - не ги е виждал вече повече от година. А е добър човек - шегобиец, работлив, ама на, така му се случи, че остана без деца.

За два часа стигна до старата млекоцентрала. Там се бави около час и пое обратно към къщи - гладен и смазан от умора.

На шосето го застигна кола - мъжът на леля Тотка от тотопункта. Не е ли смешно - казва се Тотю, а двете деца - Тотка и Тотко. Изобщо цялото семейство все е от тотовци. Та чичо Тотю спря колата наред дълбока кална локва, изпръска го от брадата до пъпа и го покани в колата гочно наред локвата, където се беше натресъл.

- Хайде, господинчо, скачай, преди да съм се отказал.

Така поне стигна по-бързо до къщи. Мълчаливо изяде варените картофи, поръсени със сирене и се приготви да се оттегли за сън. Попитаха го къде е ходил през целия ден, той само важно обобщил: "При педагога и другаде" и отиде да спи.

На сутринта потъна в горичката край града и докато не намери елха, не излезе оттам. Сложи я под якето си - толкова беше малка и крехка. Дори не е успяла да стане истински зелена като посестримите си, а цветът ѝ още беше прозрачнозелен като крилата на водно конче. Вкъщи я премери - петдесет сантиметра височина си е много добре за елха. Няма нужда от това да е по-висока. Но пък е разклонена. Клоните ѝ ще покрият подаръците. Скри я на двора, после отново излезе и се върна с цял чувал подпалки - събра ги край гората. Майка му посрещна Нико намръщена, но като го видя такъв премръзнал и изморен, се отказа да му се кара, само го поглади по главата. Не забеляза, че момчето ѝ се просълзи. Очите му не успяха да поберат сълзите, те се търкулнаха по бузите му и попиха в дебелия вълнен шал около тънкото му вратле. Нико не видя.

При второто си отиване усети чуждо присъствие в млекоцентралата. Уплаши се и приклепна зад стари варели. Някой палеше огън. Чандо. Всички в града го познават. Не прави зло, но хората говорят, че веднъж като се ядосал на жена си, заключил отвън жилището, полял вратата с бензин и теглил клечката кибрит. Заминала заедно с дъщерите не знайно за къде, а Чандо влезе в затвора. Откак е излязъл оттам и млекоцентралата престана да работи, той си я има за свой дом.

Нико малко стреснато го поздрави и го увери, че много бързо ще си тръгне. Зарови се из изоставените вече машини на млекоцентралата, влезе в склада, който май че беше спалнята на Чандо, прибра нещо от голямото хале, което беше на времето цех и се измъкна от това място.

Душата му излезе, докато се прибере! Вкъщи всички бяха заети с подготовката за Бъдни вечер, затова никои не му обърна внимание. Преди да вечерят, вуйчо му прикади къщата, запали свещите и прочете молитвата. Изядоха сармите и боба, опитаха ошафа и се разотидоха да спят. А както се знае, в коледната нощ стават чудеса.

Когато остана сам Нико се приближи до прозореца в ъгъла, доближи длани и зашепна:

„Дядо Коледа, никога не съм те молил за нищо, поне не си спомням да е било скоро. Нали е така? Е, сега те моля, ама много те моля, не ми носи никакъв друг подарък освен този, който най-много искам - да стана добър. Да съм истински добър, не да се преструвам. Такъв, за какъвто ме мисли госпожа Матеева. Какво ти струва просто да замахнеш с твоята си вълшебна пръчица, знам, че имаш, нали играх в пиесата в интерната и да ме направиш добър? Вложи доброта в сърцето ми, дядо Коледа, винаги да я има. Моля те, много те моля. Нищо друго не искам повече от това. Добрият човек е и по-силен, виждам го по педагога, по г-жа Матеева, по вуйчо. Не се страхува той от нищо и не се огъва. Искам да бъда такъв, дядо Коледа.

Помогни ми да извърна лице от лошотията, да не се срамувам заради постъпките си. Хората да не се пазят от мене да не би да ги окрада, а да ми

имат доверие. Най-вече г-жа Матеева, но и директорката. Госпожата ми се довери, не искам да я подведа. Няма аз да се крия от хората като Чандо, ами ще живея сред тях и ще имам приятели. А един ден, когато баща ми се сети да си дойде, вече стар и болен, ще му покажа, че съм добър и силен. Ще се грижа и за вуйчо, ако децата му не си дойдат, ще се грижа за майка и за Стела.

Моля те, дядо Коледа, да изпълниш тази моя молба. А, сега си спомних, че миналата година те молих за компютър, но сега в никакъв случай не искам да ми носиш компютър. В интерната има. Моля те, изпълни желанието ми, направи ме истински добър. Да не подвеждам никого, а добротата да ми идва направо от сърцето. Където и да съм, колкото и време да mine, никога няма да забравя какво си направил за мене!“

Нико се прекръсти, потрепери от студ, метна старо одеало на гърба си и се прокрадна навън. Донесе елхичката, украси я с играчките, които сам избра, сложи я на голямата маса, после размества около половин час и преди да се вкочани от студ, се втурна към студеното легло.

Сутринта се събуди едновременно от студа и от радостното пищене на Стела - любимият ѝ транзистор, който мислеше, че е изгубила в училище, спокойно се излежаваше в обувката ѝ. Скоро се чува радостните възгласи и на майка им. Беше намерила в обувката си онази банкнота от сто евро, която миналата година изчезна от най-скришното място в гардероба. А вуйчото пък обясняваше - няма как швейцарското му ножче да е в обувката му, когато помни, че го загуби на дозе миналото лято, ама то все пак е там.

Нико се усмихна хитро, разтърси къдри и се обърна на другата страна, но повече не можа да заспи, затова слезе долу. Всички говореха в един глас, елхичката сияеше от светлини и огънове още от нощес с последните запаси от специалните миньонки на Нико, а в камината прашеше остатъка от чувала с дърва, който беше домъкнал от покрайнините на гората. Да гори, празник е, ще донесе нови.

Семейството седеше край камината и се взираше в Нико, сякаш си е сменил кожата. А то си беше и така. Той го усети, още когато се събуди. Стела галеше нежно транзистора вътре в джоба на жилетката си и сияеше. Вуйчо му посочи на Нико да отиде при масата до прозореца и там той откри чисто нов компютър.

Докато свалеше покривалото от монитора, Нико измърмори тихо, ама съвсем тихо:

- Нямаше нужда от компютъра, дядо Коледа. Другото беше важно, а вече знам, че съм го получил. Усещам го със сърцето си. Бие по друг начин. Благодаря ти, благодаря за този най-хубав ден от живота ми.

И за да не видят предателската сълза, която надникна от окоето му, Нико се обърна и погледна през прозореца. Валеше сняг и сред парцалите,

които се спускаха към земята, различни гъсти вежди, дълга брада и рунтави мустаци, островърха шапка, широки ръкави и развято наметало - дълго и много широко. И разперени като за прегръдка ръце.

УСПЕШНИ ПРАКТИКИ

ПРОФЕСИОНАЛНИ И ЛИЧНОСТНИ КАЧЕСТВА НА ТЕЛЕФОННИЯ КОНСУЛТАНТ

**РАДКА ПЕТКОВА- БЛИЗНАКОВА –
секретар на районната комисия “Триадица”- София**

Телефонната помощ за хора в състояние на психологична криза или решени да се разделят с живота е възникнала преди половин век в Лондон, а неин създател и впоследствие ръководител на едно от международните движения за международна помощ е английският свещеник - Чад Вара.

През 1953 г. той прочита в един от големите английски вестници, че в Лондон се извършват по 3 самоубийства на ден. Това го поразило. Той обсъжда проблема с енорияшите си и така възниква идеята да пусне във вестниците обява с телефонния си номер в църквата, за да може всеки в нужда да позвъни по което и да е време на денонощието, така както се звъни при пожар, в полицията, или в “Бърза помощ”.

Започват да му звънят и той скоро осъзнава, че не може да се справи сам с тази задача и започва да търси доброволни помощници. Появява се обществото “Самаряни”. Идеята на Чад Вара се оказала толкова плодотворна, че в следващите седем години възникват служби за телефонна помощ във всички европейски столици и големи градове. През 1960 г. се провежда първият Международен конгрес на служителите на неотложната телефонна помощ. Движението, зародило се в Англия, се превръща в международно, независимо от националната принадлежност, цвета на кожата и вероизповеданието. През 1974 г. се създава международна организация, чиято основна задача е подбирането и подготовката на доброволци, с умения да изслушват и духовно да поддържат нуждаещите се.

Организацията се ръководи от седем принципа и седем практически правила:

Те са следните:

1. Главната цел на движението "Самаряни" е да оказва помощ, достъпна по всяко време на денонощието, за да осигурява емоционалната поддръжка на тези, които изпитват лични затруднения, намират се в критична ситуация или са близо до самоубийство; „Самаряните“ се стремят да облекчат човешките страдания, самотата, отчаянието и депресията у хората, които нямат към кого да се обърнат за съчувствие и разбиране; Обажданият се запазва правото си да взема собствено решение да се раздели с живота си и във всеки момент може да прекрати разговора; Молбата на обърналия се за помощ и всичко казано от него се запазва в тайн; При оказване на помощ, доброволците насочват и активно поддържат по-опитните членове на движението, които дават нужния съвет, и ако е необходимо, се обръщат за консултация към специалисти; В някои случаи, за да оказват професионална помощ се налага обажданият се за помощ да дойде лично; Забранява се да налагат собствените си убеждения или да оказва натиск на обажданият се по въпроси от политиката, философията или религията.

Практически правила:

1. Доброволците старателно се подготвят.
2. Задължително условие е съществуването на всеки център да е с достъп по всяко време на денонощието, за да могат хората да се обърнат към доброволеца по телефона, да използват всякакви средства за връзка или просто да дойдат в центъра; обърналите се към центъра сами избират дали да си кажат името или не.
3. Ако обажданият се намира на границата на самоубийството то доброволецът е длъжен да го помоли за разрешение да поддържа контакт с него в течение на целия кризисен период.
4. Когато това е необходимо, центрoвете предлагат на обажданияте се дълговременна приятелска помощ, но ръководителите могат от време-навреме да излизат от тази област на ограничение;
5. Доброволците изслушват обажданияте се, загрижени за Състоянието им. Ако трето лице изпитва отчаяние, депресия или се намира на границата на самоубийството, то те незабавно му предлагат духовна подкрепа.
6. Доброволците обикновено познават обажданияте се само по имена и контактите с тях се осъществяват само чрез центъра.
7. Центровете се обединяват помежду си в национални и

субнационални групи и са членове на асоциации, чиито изпълнителен съвет се избира от тези членове.

Основна цел на службата за телефонно консултиране е психологична помощ на хора в разнообразни кризисни ситуации. Основни принципи на работата на телефонния консултант са анонимността и доверителността. При обръщане към телефона на доверието обажданият се не е длъжен да си каже името или да съобщи адрес. Това му дава възможност свободно да говори за личните си проблеми и сложните ситуации, които по силата на анонимността той може да види отстрани.

Консултантите не са длъжни да представят на клиента информация, която да му помогне да ги намерят. Те не следва да предоставят данни за разположението на службата или на местожителството си. На консултантите категорично се забранява да установяват точен контакт с обажданията се или да беседват по такъв начин, че у обаждания да възникне надежда за вероятност за среща. Конфиденциалността на телефона е осигурена. Тази информация не следва да се споделя с никого, вкл. роднини, приятели или познати. Обсъждането на телефонния разговор е възможно само между дежурните сътрудници или супервайзери при необходимост при оказването на взаимопомощ, а също по време на обучаващите занятия – с използване само на фабулата, съпътстваща консултативната беседа.

Анонимността и конфиденциалността представляват не само организационни, но и основни етически принципи на телефонната помощ. Във входа на консултирането се отделят две различни равнища.

Психотехнически аспекти на телефонното консултиране

1. Активно слушане – един от основните психологични методи на работа на телефонния консултант. То е особена форма на психологична помощ с възможност да излезе на екзистенциално ниво. В екзистенциален смисъл активното слушане е служба, която осъществява една от основните човешки потребности на събеседника – да бъде слушан активно.

Активното слушане в хода на телефонния диалог осигурява постоянно обратната връзка с абоната, която убеждава и поддържа консултанта в правилността на тактиката му, придава на абоната увереността, че той и неговият проблем са разбрани, приети и оценени правилно.

***Основни техники на активното слушане са:
поощрение, повторение, отражение и обобщение***

Активното слушане в процеса на телефонния диалог може да протече от позицията на симпатия или емпатия.

Симпатията възниква между хората, ако те забелязват паралелност, сходство на преживяванията и чувствата си към другите, пораждат особено въвличане в конкретни човешки ситуации, диктуват съхранението им по предимство на субективното отношение.

При **емпатийното** слушане консултантът се съсредоточава върху чувствата на абоната, макар и едва осъзнати и се старее да изпита това, което го тревожи и вълнува. Усещането за паралелност изчезва и консултантът навлиза вътре в ситуацията, описана от абоната, като започва временно да живее живота на другия.

Процесът на емпатия е сложен. Налага се консултантът крачка по крачка да усвои езика на другия, да гледа света през неговите очи, да заживее неговия живот с проблемите, но без загубата на усещането "как трябва". В това проникване се състои разликата между симпатията и емпатията и от друга страна - от идентификацията.

Различават се два типа телефонни диалози:

-завършени

-незавършени

Най-често в телефонното консултиране се срещат **завършените** диалози. Те имат свое начало, закономерност, стадийност на развитието и завършват по желание на абоната. Завършването на диалога го прави устойчив в пространството и времето. Устойчивостта е основното свойство на завършения диалог. Тя се осигурява с откритостта и конструктивната позиция на участниците в него.

Незавършените диалози по същество нямат логически завършек. Те могат да се прекратят по различни причини: внезапно решение на абоната или технически причини. Тяхното основно качество е неустойчивостта в пространството и времето. Те са лишени от психологичен център, в тях не се формира пространство на диалога. Те като че оставят у консултанта чувство на неудовлетвореност и дискомфорт.

Типични грешки, допускани в телефонния диалог:

1. Изключително бързо определяне на проблема

Тази грешка се забелязва при консултантите, които са прекомерно уверени в силите си и пренасят тази увереност в знанията си за чувствата и проблемите на абонатите. Не бива да се предвижда това, което ще каже абонатът.

2. Беседа за проблема, а не с човека

На абоната е необходимо да се даде време не само да изложи чувствата си или да опише ситуацията, но и, за да може да се почувства личност.

3. Неприемане на ценностите на абоната

Когато човек открива чувствата си и разказва за затрудненията си, това желание може да се потисне много лесно, ако не се вникне в стила на неговия живот и не се приеме ценностната му система. Възникват сериозни усложнения в общуването, ако ценностите на абоната не съответстват на принципите на консултанта и по този начин лесно се преминава към осъждане и обвинение.

4. Обсъждане на несъществуващ "лъжлив" проблем

Важно е да се запомни, че проблемите на абоната може да са в емоционалното му състояние. Ако се обажда майка, по повод на сина си, заподозрян в извършване на криминални действия /кражба на вещи от дома/, то тревогата изпитвана от нея, се отнася преди всичко до нея самата, а ситуацията за която тя напомня, може да бъде преди всичко предположение или повод за разговор за собствените преживявания. В тези случаи трябва да се работи с чувствата, чиято корекция ще помогне да се предотвратят безразсъдни постъпки на абоната.

5. Поглед отгоре

Необходимо е внимателно да се разгледат чувствата или проблемите на абоната, като не се говори за неговата личност. В случай на повторни или манипулативни обаждания, понякога възниква изкушението за саркастично отношение, но това отношение е както винаги "поглед отгоре".

6. Извънредно отъждествяване

Може да се случи чувствата или ситуацията на абоната да се окажат познати на консултанта или частично преживени от него и тогава емпатичното изслушване може да го подведе.

7. Обвинение и експертиза

Ролята на обвинител или експерт е неприемлива за консултанта. Това е най-прекият път за разпадане на диалога.

Телефонният диалог трудно се програмира във всички аспекти. Познаването на основните етапи на диалогичното общуване е необходимо за консултанта. Не може да се предвиди как и в какво ще се обърне общуването със събеседника и напрегнатото очакване на консултанта пред беседата е доказателство за това. Като познава обаче етапите на

телефонния диалог, може по-ефективно да построи конструктивна беседа и да прогнозира.

Разграничават се няколко етапа в диалога между абоната и консултанта:

1. Въвеждане в диалога

С него започва общуването със събеседника. Активното слушане през този етап има най-голяма тежест и се проявява преди всичко в разбиране, загриженост и откритост по отношение на абоната.

2. Изследване на чувствата и проблемите

То включва поощрение за изясняване чувствата и проблемите, по възможност ясното им определяне, обсъждане и обмисляне на пътищата на тяхното изменение или корекция. Както и при предишния етап, се съхранява разбиращото загрижено и открито емпатично отношение към събеседника. Заедно с това голямо значение в активното слушане заема обективността.

3. Изследване на решенията и алтернативите

Всички части на активното слушане се съхраняват на този етап в качеството на задължителен фон. Решаващо значение добива **“Мозъчната атака”** - съвместната работа над търсенето на решения и алтернативи за изхода от проблемната ситуация. Тяхното обсъждане променя рационалното и емоционалното отношение на абоната към проблема. Прави се окончателен избор и той задължително се поддържа от консултанта.

4. Завършване на диалога

Този етап изисква голямо майсторство от консултанта. Следва кратко и определено обобщение на резултатите от беседата и затвърждаване на положителните емоционални промени у събеседника, като му показва положителните перспективи.

Разбираемо е, че беседата не е задължително да се провежда точно по тази схема, но тя е най-оптимална при воденето на телефонния диалог.

Изследванията показват, че само 7% от информацията пристига при нас посредством думите, 38% - чрез интонацията и модулацията на гласа. Интонацията и модулацията на гласа вярно отразява емоционалното състояние на абоната.

Главната цел на телефонния диалог в екзистенциален смисъл не е разкриването на тайните на абоната, което несъмнено ще наруши неговата уникалност, а съпричастността към него. Когато консултантът става

съпричастен към тайните на събеседника, той вижда човека в уникалността на битието.

През 2001 г. беше създадена гореща телефонна линия и в София. Първоначално тя функционира в рамките на тримесечен съвместен проект, а след това продължи дейността си. Тя подкрепя и подпомага деца и техните семейства не само от район Триадика, но и от останалите райони на Столична голяма община, както и от цялата страна. Всеки ден от 10,00 до 17,00 часа на телефон 02/9 58 5000 доброволците, които обслужват линията, консултират и информират всеки, който позвъни. До 31. 12. 2014 г. на горещата телефонна линия са потърсили помощ 19 127 души. Обажданията са от най-разнообразно естество - социални проблеми, сексуални проблеми, проблеми във взаимоотношенията в семейството, проблеми с връстници /както в училище, така и извън него/, здравословни проблеми, употреба на психоактивни вещества, насилие, кризисни ситуации, суицид, алиенация, трудности при адаптацията и др.

Помощ търсят както самите деца и техните родители и съседни хора, така и хора, които не знаят на кого друго да се обадят.

Линията се обслужва от доброволци, които са високвалифицирани специалисти - психолози, педагози, социални работници.

Помощта на ГТЛ се търси повече от жени. Те са с 1/3 повече от мъжете. Интересно е това, че 8% от позвъняванията от други селища на страната, а 0,2 % са от наши сънародници, пребиваващи в чужбина. До този момент ГТЛ "Триадика" е единствената популярна в цялата страна специализирана линия за деца и родители. Специалистите, които обслужват ГТЛ и Консултативният кабинет са предотвратили в ранен етап 21 опита за самоубийство на непълнолетни. С професионалната си намеса са предотвратили усложнения в 11 от случаите, когато родители са застрашавали с действията си здравето и живота на децата си.

Финландското образование

Във финландското училище няма повтарачи

АН ДИАТКИН

Сякаш сме в мечтата на учителя: докато се разхождаме из приветливите коридори, младежи играят спокойно на карти, а момиченца скачат на “дама” в прекрасния вътрешен двор. Минаваме от стая в стая и навсякъде децата учат: в голямата и светла библиотека, в лъскавата компютърна зала или просто в класната стая. Откриваме същата уютна обстановка и в учителската стая, където също не липсват компютри. Но най-невероятното нещо е липсата на шум. Защо тези деца не крещат? Защо, например, не използват отсъствието на учителя, за да се замерят с пергели? Все пак те са в тази особено опасна възраст. Както всички младежи в Европа, и те имат пиърсинг, носят суичъри с качулки, които нахлупват чак до носа, и джинси, свлечени до колената. Само че изглеждат спокойни.

Къде се намираме? В училището Helsingin Suomalainen Yhteskoulu (HSY) сме - на запад от Хелзинки. Това е първото смесено училище, в което се преподава на финландски език още от самото му създаване през 1886 г. Храним се в стола на приглушена светлина, на тапицирани мебели, сякаш се намираме в хотелски ресторант. След това отиваме в голяма зала за театрални представления. Драматичното изкуство тук е предмет като всички останали. Тук децата се учат да се изразяват толкова добре устно, колкото и писмено, гордо споделя директорката. Разбира се, училището HSY обучава по-привилегирани деца, но същата обстановка ще открием и на всички останали места, които ще посетим.

HSY е изключително голямо училище, в което учат 1600 ученици от първи до дванайсети клас. Неговият профил е чуждоезиково обучение. Всеки ученик се занимава най-малко с четири езика, като от деветгодишна възраст трябва да избере и някой от “трудните”. Приемът става с тест по финландски език, което автоматически изключва всеки имигрант. Но тук не приемат според доходите на родителите, нито според предварителното равнище на знание. Единият на всеки двама кандидати се приема. Образователният модел на HSY е базиран на общите за всички финландски учебни заведения принципи: не се позволява повторно кандидатстване, броят на учениците никога не се увеличава и нито една учебна година не може да бъде прескочена. Помещенията са конструирани в зависимост от нуждите на тези, които ги обитават – учители и ученици. Образованието и храната в училище са безплатни.

Но къде отиват лошите ученици? И откъде идват посредствените? Трябваше да посетим още пет училища, където се обучават твърде различни ученици – от “добрия материал” до малолетните “престъпници”, за да се освободим напълно от едно много разпространено клише. Финландия е винаги на първите места в международните доклади, не защото е “малка страна”, хомогенна в социално отношение, а защото нейната образователна система, установена през 70-те години, е свръхрезултатна.

Първото основно правило е, че още от първи клас учителите не допускат нито едно дете да изостане. Рецептата е проста: всяко учебно заведение разполага с няколкостотин часа за допълнителна подготовка, водена от външни учители или от специалисти в дадена област. Тези часове най-често се провеждат за група от трима ученика или индивидуално. Училищата имат и паралелки с по десет ученика, т. нар. помощни класове, които са насочени към деца, изпитващи трудности в обучението. Те учат по същата програма като нормалните паралелки от средно 25 ученика, към които по-късно се присъединяват. Второто средство за успех е наличието на бригада от логопед, кинезитерапевт, социален служител и психолог. Всеки от тях има собствен кабинет и срещи с учителите. За разлика от Франция, където родителите откриват със закъснение и смущение дислексията на детето си, финландците разчитат на училището не само за откриването на даден проблем, а и за помощ при неговото разрешаване. Може би звучи тривиално, но във Финландия се ходи на училище, за да се постигне успех, а не провал. Така че усилията се насочват най-вече към последните в класа, на които се помага, без при това останалите да страдат.

Срещаме шест срамежливи момичета, които учат в колежа в Itaakeskus, на изток от Хелзинки, по-неблагоприятна в географско отношение област. Специфичното в този колеж е, че тук се говорят тринайсет майчини езика сред общо 500 ученика. Момичетата ни обясняват, че е рядкост някой да иска да посещава допълнителни часове, “понеже не се гордеем с това, че не разбираме нещо, което другите схващат от първия път.” Само че те ценят тази особеност на образователната система. Не им е хрумвало, че във Франция с допълнителните часове са натоварени родителите. Тези деца обаче не биха искали да тревожат и без това заетите си с родители. Предпочитат да се обърнат към “уредника”, който се справя с най-различни проблеми и дори когато е необходимо, раздава пуловери и зимни шапки. А дали все пак понякога не им втръсва прекаленото внимание, насочено към тях? “Разбира се, че не - отговарят.”

Както в много от финландските училища, и в техния колеж има специализирани класове, които не трябва да се бъркат с допълнителните. Те включват деца, които изискват особено внимание – с хиперактивност, с вроден алкохолизъм, с дисфазия (затруднено научаване на езика). Във Финландия нито едно дете – каквито и проблеми да има – не се лишава от нормално образование.

Училището Karviaistien Koulu обучава деца, които във Франция биха се провалили напълно. Всеки учител е подпомаган от възпитател, а броят на учениците в един клас не надвишава десет. Естествено обучението е напълно безплатно. Всеки ученик се движи по индивидуална програма, съставена според неговото първоначално равнище. “Ние обаче сме си истинско училище, а не болница, твърди директорът. В края на обучителния период всички знаят да четат, да смятат, да пишат, да свирят на музикален инструмент, да правят гърнчарски изделия и да готвят. Всеки ученик усвоява най-общото за една професионална гимназия.” Всички ще излязат от училището със занаят.

Самуел е на девет години и е изостанал в училищното си развитие. Интелектът му е на равнището на дете в забавачката. Изостаналостта му пречи да има предпочитания към математиката и “трудните упражнения”. Докато решава задачи, помощничката му го хвали и го окуражава да започне с изваждане на числа:

- “Този клас е очарователен - ни казва.” Тя, разбира се, не би се изразила по същия начин, ако децата бяха разпределени в големи групи и имаха пред себе си невъзможна за достигане крайна цел. Когато пристигнал, Сол удрял всички в училището, включително масите и столовете. Днес той е чудесен барабанист и дава съвети по ритмика на

съучениците си. “Принципът винаги е един и същ: опираме се на способностите на детето, за да може то да напредва и в другите предмети.” Курсът по домакинство, задължителен за всички ученици след 13 години, се провежда в кухня. Оборудването е поразително: не по-малко от шест готварски печки и всички удобства, свързани с тях. Директорът ни обяснява: “Държавата осигурява бюджет на общините, които те разпределят според броя на учениците в училищата. Учебно заведение на ниско равнище разполага с повече субсидии от тези с високо.”

Всяка седмица се провежда курс по ислям, предназначен за единайсет ученика мюсюлмани, които впрочем празнуват всички финландски празници, без това да нарушава собствения им празничен календар. Във Финландия има 2% имигранти, основно руснаци, иракчани и сомалийци, които след шестгодишно пребиваване в страната обикновено получават гражданство.

Финландските общини получават държавна субсидия, за да осигуряват в продължение на две години прехраната, подслона и обучението на бежанците, както и тяхната професионална реализация. Всички деца на имигранти имат право на два часа седмично занятия по родния им език. Според една директорка на училище дете, което владее добре майчиния си език, ще научи много по-лесно финландския. Да не говорим, че забравянето на един майчин език е нещо непоправимо. Момиче от Сомалия, което живее във Финландия от две години, се присъединява към нея: “Във финландския език има звукове, които са ми напълно чужди... А също и петнайсет склонения с постоянно променящи се окончания на думите, които винаги са на различно място в изреченията. Бях напълно объркана! И много ми помогна, че докато учех финландски, можех да се опирам на сомалийския.” Убеждението, че за да бъде интегриран, един имигрант трябва да остане двуезичен, е толкова дълбоко залегнало в образователната система, че когато в едно училище има три деца с еднаква националност, училището трябва да им осигури курс по родния им език. В Itaakeskus например има курсове по руски и сомалийски. За тази цел училището организира срещи с преводачи веднага след приемането на документите за кандидатстване. “Никога не сме имали нито колонии, нито роби и това може би обяснява нашата липса на чувство за превъзходство по отношение на имигрантите”, казва управителят на Itaakeskus. Но какво става, ако в една община се смени политическото управление? “Нищо. Финландците са свързани с образователната си система така, както с родината си. Ние нямаме голяма история, която да разказваме на другите, били сме завоювани и от руснаци, и от шведи, а предците ни са били неграмотни селяни. Изправени пред акултурацията, бяхме принудени да променим образователната си система едновременно с

гласуването на първия закон за правата на детето. Така училището се превърна в основно социално място за децата.”

Училищата във Финландия прибягват до цяла серия от “хитрини”, за да може детето да се учи, без да изпитва страх. Освен високото равнище, което доста трудно може да се измери, това, което обикновено учудва чужденеца, е липсата на агресивност. За всеки етап от образованието, чак до влизането в университета, е осигурена и система от помощници, в която някой “по-голям” помага на някой “по-малък”. От момиче научаваме, че “постът на помощник е доста желан, тъй като се получава диплома, която е много важна, ако някой иска да работи през лятото като детегледач.” Финландците не са обсебени от оценките. Оценяването по система от 4 до 10 започва едва в края на началното образование.

Минерва, която е на 16 години, е учила заедно с трите си сестри във Франция и Финландия. Дали пък тя не може да ни помогне да посмекчим хвалебствията за финландската образователна система? Уви! Отношението ѝ към Франция е пълно със състрадание: “Там акцентът е по-скоро върху изпита и ученето наизуст, отколкото върху самото разбиране. От друга страна, във Финландия учениците познават много по-отблизо своите учители, тъй като прекарват много години заедно. Учителите пък следят отблизо тяхната работа. Ученето е базирано върху натрупването на опит. Занимаваме се много повече с практически неща. Например, упражняваме се да пишем в различни жанрове – хумористичен, полицейски, фантастика, вместо да пишем реферати, където голата реторика формира 70% от оценката.” Минерва се пита защо в сравнение с Франция тук има много по-малко насилие. “Не мога да си обясня. Когато бях на 13, за кратко се разбунтувах, струваше ми се, че ни дават прекалено много домашни и спрях да ги правя. Във Франция това щеше да има драматични последици, но тук - не. Учителите вярваха в мен.” Сестра ѝ Урсула, на 20 години, отбелязва: “И във Франция, и във Финландия съм била добра ученичка, но във Финландия един отличен ученик би се фрустрирал, защото тук елитарността не се цени толкова. В същото време дори и най-добрите ученици имат възможност да посещават допълнителни часове, ако искат да задълбочат познанията си... От колежа могат да се посещават часове в гимназията. От друга страна всеки сам решава колко години са му необходими, за да се подготви за матурата.” Всъщност финландската гимназия няма нищо общо с френската, независимо от факта, че и тук се завършва с матура. Всички са в един единствен клас, който функционира на модули. Гимназистът сам разпределя времето си и избира дали да се яви на матура след четири, или след две години и половина.

В деня, когато посещаваме колежа Nyrgylae, едно “архетипно” учебно заведение, в програмата са предвидени курсове по математика и след това по финландски. Атмосферата предразполага към старателно учене, въпреки че – каква ерес само! – някои ученици се мъчат да схванат математическите функции, докато слушат музика на слушалките на своя ай пад! Преподавателката по математика се усмихва: “Трябва да сме толерантни. Не им позволявам да слушат музика по време на лекции, но щом това им помага да се концентрират, докато се упражняват, няма никакво значение...” Курсът по финландски този път е посветен на аргументацията. Преподавателката започва с цитат от Аристотел и през втория час учениците се превръщат в адвокати.

Как финландците обясняват превъзходството на тяхната образователна система? Според директора на колежа, това се дължи на образованието на учителите: не само че владеят перфектно предмета си, но и са длъжни да притежават диплома по педагогика, за която преминават през тригодишен курс. Що се отнася до учениците, те сами избират дали да продължат в десети клас, след като завършат колежа. И вместо да повтарят, колебаещите се имат право да учат една допълнителна година, която не само им помага да запълнят пропуските си, но и да обмислят по-добре дали искат да влязат в обща гимназия, или да продължат в професионална.

Последното ни посещение е в клас за деца с “трудно минало”. Всички те живеят в домове и са прекарвали предишната година на улицата. Защо тогава са избрали тази година да ходят на училище? Ида, на 17 години, полага старание за първи път в живота си. Тя изглежда елегантно и по никакъв начин не издава проблемите си: “Ако успея тук, ще успея и другаде.” Всеки да бъде върнат към нормалния живот е и задачата на преподавателката Мина Буц. Ида, която има такива проблеми с концентрацията, че мислите ѝ “аутакси изхвърчат от главата”, цени най-вече курса по психология. “Тук ни помагат поне малко да схванем какви сме всъщност.” Всъщност курсът на Мина Буц прилича по-скоро на тренировка. Седмичата ѝ започва с телефонни разговори с отсъстващите, а уикендите прекарва основно в полицейското управление, за да преговаря за размера на техните глоби. Продължителността на всеки час зависи от способността на групата да се концентрира. За тази цел в центъра на учебната стая са сложени меки табуретки, на които учениците мога да се местят и да се раздвижат, когато вече не издържат да седят на едно място. Така седем от тези общо десет ученика ще успеят да завършат и да намерят място в нормалния живот. Някои от тях ще станат тапичери, други - дърводелци, трети - болногледачи. Освен това този клас покровителства група от деца с умствени и физически увреждания, които учат в същото

училище. “Харесва ми, че сме близо до толкова различни проблеми, казва Ида. Харесвам и голямото пиано. Седнах на него още от първия учебен ден.”

Преведе: Момчил Христов

ИНФОРМАЦИЯ

ВУИ “АНГЕЛ УЗУНОВ” – РАКИТОВО НА 60 ГОДИНИ

СВИЛЕН ТОПЧИЕВ
учител във ВУИ “Ангел Узунув”

През пролетта на 1953 г. в кметството на с. Ракитово пристига писмо, че в сградата на старото училище ще пристигнат, за да живеят и учат десетки деца с утвърдени престъпни навици, някои и с присъди. Тази вест предизвиква истински смут сред ракитовци. Повечето са против създаването на такова училище, но има и такива, които вярват, че може би тези деца ще се поправят точно тук.

Първият възпитаник е доведен на 9.IX.1953 г. и се казва Васил Гърчов. След това започват да идват и останалите по един, по двама, водени от полицаи, родители, баби, дядовци, близки.

Започва първата учебна 1953/1954 година. Още в началото става ясно, че назначаването на млади, току-що завършили образованието си учителки в училище за трудни деца не е най-подходящото решение. След малък инцидент с една от учителките се решава по настояване на кмета в училището ще бъдат командировани мъже - учители, а на тяхно място временно са назначени младите учителки. Така първият конфликт е преодолян и работата се нормализира.

Информация за трудната ситуация стига веднага до Министерството на просветата. Идеята за специализирано училище за трудни деца се реализира за първи път в Ракитово. Факт е, че има деца с асоциално поведение и с тях трябва да се работи. Дотогава към селското училище в с. Крушовене, Плевенско има обособени паралелки за трудни деца, но педагозите установяват, че сливането им с ученици от масовото училище води до отрицателни последици за останалите деца. Затова от Министерството изпращат на помощ в Ракитово директора на училището от с. Крушовене Гонов, който има известен опит в работата с проблемни деца. Той дава първите съвети как да се овладее ситуацията:

- Незабавно започват учебни занятия, защото бездействието е най-големият враг на възпитателна работа при енергичните девианти. Всяка минута на децата трябва да е запълнена с нещо занимателно. Само така

може да се реализира качествена и резултатна работа на педагозите с учениците.

- За нарушенията да има наказания, но без бой. Боят не е възпитателно средство, казва Гонов. Впоследствие учителят от Ракитово Ангел Узунов заключава: “В трудни ситуации търпението е най-доброто средство за възпитание”.

- Да се чете “Педагогическа поема” на А. С. Макаренко, защото там има отговори на някои въпроси, които ще възникнат в процеса на работа.

Гонов си тръгва след няколко дни, но шокът вече е преодолян и учителският колектив от Ракитово тръгва по дългия път на корекционно-възпитателната работа с децата.

През 1954 г. се избира първият командирски съвет, който ще подпомага организирането на общата работа. Педагозите много добре разбират, че у децата трябва да се създава чувството, че са стопани в училището. **Стопани не само в правата, но и в отговорностите.** Ето защо педагогическият съвет решава да въведе нещо ново, препоръчано от специалната педагогика. Става дума за създаване на класни ръководства измежду самите ученици – командир и хигиенист на всеки клас.

След края на първата учебна 1953/1954 г. за директор е назначен Ангел Узунов. Веднага проличава една от големите разлики в сравнение с колонията на Макаренко в Русия. В Ракитово учениците се пускат в лятна ваканция, също като децата от всички български училища. Освен това в повечето от половинвековното съществуване на училището в Ракитово се използва неизменно класна форма на организация и образованието е водещо в процеса на възпитание. В колонията на Макаренко в Русия се създават постоянни или спомагателни групи за работа, при които работата е водеща. В Русия са единици тези, които продължават образованието си и то след като са се подготвяли самостоятелно и са се явили на изпити. В колонията се работи, за да се оцелява и да се възприема новият начин на живот в Русия. В България се учи, като единствената разлика с общообразователните училища е засиленото трудово обучение, за да се улесни усвояването на професия и да се използва благотворното влияние на труда при формиране на нова ценностна система у децата. Учи се по общообразователната програма. Учениците се пускат неизменно в зимна, пролетна и лятна ваканция. Така е според приетия още на 17.04.1962 г. Правилник за вътрешния ред в училището.

Водещи в училището винаги са били педагозите и педагогическият съвет, а не ученическият командирски съвет, както е при Макаренко. Командирският съвет, командирите и хигиенистите по класове, униформите да 1989 г. и сигналната тръба са само помощни форми и символи на ученическо самоуправление. Те са в помощ на педагозите в тяхната работа, а не основа на живота в училището. Тези форми и символи имат за задача да стимулират учениците да гледат на училището като на

нещо свое, още повече, че някои от децата наистина нямат нищо друго. Училището е техният дом.

Това, че в Ракитово е поставено началото на специфичен български принос към специалната педагогика, е оценено по достойнство. Вижда се, че тази форма на възпитание има бъдеще и от Министерството на просветата се подема инициатива за разкриване на подобни училища и в други селища в страната. Първото е разкрито през следващата година в с. Рила. Директорът Ангел Узунов е изпратен да сподели опита си. Следват и други негови пребивавания в с. Динево, с. Славовица, с. Подем (в интерната за момичета).

През септември 1961 г. училището е преместено в сградите на военната почивна станция в местността “Парка” край с. Ракитово. За пансион са използвани сградите на станцията, а за учебна сграда – почивната станция на Окръжния народен съвет – Пазарджик. През 1972/1973 г. учебните занимания за първи път се провеждат в новопостроената сграда на училището. През 1984 г. започва строеж на ново общежитие и столова. През 1986 г. учениците са настанени в новото и съвременно общежитие. Малко след построяването му е въведена в експлоатация и новата столова.

През 2001 г. ВУИ “Ангел Узунов” е обявено от МОН за единственото средно ВУИ за момчета в страната. Същата година са разкрити по една паралелка за девети и за десети клас. Училището става базово за специалността “социална педагогика” към Югозападния университет – Благоевград. Опитът на Ангел Узунов се изучава от студенти от този, а и от други университети. Името му се нарежда до имената на най-известните световноизвестни педагози.

Част от децата, които завършват основно образование във ВУИ, са отпаднали от много училища. Във ВУИ те отново се учат да бъдат ученици, възстановяват навиците си за учене. Остават по собствено желание, за да завършат. Колкото до среднистите, то те и в реалните гимназии завършват на 19 години. Според закона момчетата могат да бъдат задължени да останат във ВУИ до 18 години. Кое то означава, че всички ученици, тук завършили средно образование, за известен период от обучението си са били във ВУИ по собствено желание. Те са се възползвали от възможността, която законът им дава за завършване на степен на образование.

За периода от 2001 г. до 2013 г. в училището са завършили основно образование 109 ученика. Общо за периода 1957 г. - 2013 г. завършилите основно образование са 1012 ученика. Хилядният ученик, завършил основното си образование във ВУИ “Ангел Узунов” през учебната 2011/2012 г. е Радослав Михайлов от София.

Първият випуск от завършилите средното си образование ученици във ВУИ “Ангел Узунов” – Ракитово е випуск 2004 г. От 2004 г. до края на

2013 г. няма нулев випуск среднисти. За този период общо завършилите средно образование в училището са 17 ученика, като 6 от тях са завършили 12 клас, но не са се дипломирали.

От 2010 г. започна да излиза училищният вестник “Нашият глас”. До началото на 2014 г. от в. “Нашият глас” са отпечатани 25 броя.

През учебната 2005/2006 г. възпитателната работа претърпява съществена промяна. Създадени са сборни възпитателни групи. Така самоподготовката се води във възпитателните групи, които съвпадат с паралелките, а заниманията за индивидуална и групова работа се водят в сборни групи. Тези сборни групи имат собствени пространства в общежитието, като всяка група е поверена на екип възпитатели. Новата организация променя коренно взаимоотношенията в педагогическия колектив и в ученическата общност. Скъсява се дистанцията възпитател-ученик. Най-важният резултат, който комплексно се отразява върху корекционно-възпитателната работа, е намаляването на агресията между учениците. Така с чисто педагогически средства се влияе върху най-сериозния проблем при днешното поколение – детската агресивност. За добрите резултати спомагат и усилията на психолога и възпитателя по социалните дейности в училището.

През последните години извънкласните дейности имат важна роля при изпълнение на основната цел на училището - ресоциализацията на учениците в обществото. Децата формират уменията си за общуване извън училището в дейности и връзки с хората от местната общност, с деца от другите училища от общината и областта, с външни организации и фондации. Преодолява се противоречието, породено от принудителното им настаняване във ВУИ. В неформалната среда те по-лесно възприемат идеята, че педагозите имат за цел да им помогнат да се подготвят за бъдещия си живот, да открият заложибите си и да реализират жизнения си потенциал. В извънкласните дейности се включват почти всички ученици от училището.

Деца от ВУИ печелят две години по ред съпътстващата награда за разказ към Националната литературна награда “Милош Зяпков”.

- Николай Бацков от София – през 2012 г.
- Теодор Георгиев от Силистра – през 2013 г.

Милош Зяпков е учител, който през целия си живот е работил във ВУИ “Ангел Узунов”, оставил е дълбоки следи в историята на училището и е гордост, че деца от същото училище печелят този престижен конкурс.

През 2013 г. Теодор Георгиев печели поощрителна награда на националния литературен конкурс “Петя Дубарова”. Неговият разказ “Животът на едно момче без мечти” е отпечатан в книжката “Петя – пристан зелен” за 2013 г.

През последното десетилетие продължава кариерното развитие на учителите и възпитателите в училището. То е свързано с усвояването и приложението на нови интерактивни методи за работа с децата и повишаване на компютърната грамотност. Подобрява се информационно-комуникативната подготовка на педагозите и ефективността на педагогическата дейност.

За постигнатите добри резултати в цялостната си дейност училището в Ракитово е наградено с високо държавно отличие – орден “Кирил и Методий” III степен.

На тържественото отбелязване на 60-годишния юбилей на празника на ВУИ “Ангел Узунов” получихме десетки поздравителни адреси от министъра на образованието и науката, от институции и организации, от фондации и НПО. На тържеството присъстваха бивши ученици и педагози, свързали живота си с училището през годините.

ОБУЧЕНИЕ НА СЕКРЕТАРИ НА МКБППМН

През м. ноември 2014 г. в Националния център за квалификация към Централната комисия за БППМН се проведе обучителен семинар със секретари на местни комисии, предимно новоназначени. Участваха и членове на някои местни комисии.

В продължение на три дни участниците в семинара се запознаваха с теоретични и изследователски разработки, със значими обществени явления, пряко свързани с детската и юношеската възраст, актуални проблеми на ранната превенция и противодействие на асоциалното поведение на малолетните и непълнолетните.

Темите бяха грижливо подбрани, за да бъдат максимално полезни на участниците в тяхната дейност: „Ролята на комисиите за БППМН в системата за превенция и противодействие на противообществените прояви на малолетните и непълнолетните“; „Ролята на прокуратурата в превенцията на престъпността и противообществените прояви на малолетни и непълнолетни“; „Взаимодействие с местните комисии за БППМН“; „Програми на груповата работа с деца с девиантно поведение и родители“; „Видове експертизи на документите, създавани и съхранявани в МКБППМН“; „Взаимодействие на местните комисии за БППМН с инспекторите на ДПС“; „Работа със семейства на деца с девиантно поведение и делинквентно поведение“; „Оценка на семейството“; „Децата и насилието“; „Деца с девиантно и делинквентно поведение като жертва на насилие и тяхната закрила“; „Методи за индивидуално и групово общуване с деца с девиантно поведение“; „Отчитане на дейността на МКБППМН за статистически цели“; „Превенция на наркоманиите сред деца“.

Значителна част от занятията, проведени с участниците в семинара, бяха свързани с обучение в сферата на практиката – решаване на казуси, отговори на тестове, организацията и подготовката на възпитателните дела, избор на най-добрия вариант за интервенция, оценка на ресурсите за решаване на конкретните случаи, важни аспекти от дейността на обществените възпитатели, работата с родители на деца с девиантно поведение, обсъждане на актуални проблеми и други.

Обучителните семинари със секретарите на комисиите за БППМН се утвърдиха като много полезна форма за получаване на знания, практически умения, представяне на добри практики, контакти и обмяна на опит.

Дора Михайлова

ФУТБОЛЪТ - НАДЕЖДА ЗА ДЕЦАТА

АНДЖИ УИДМАН

Млад мъж от Бавария, изкарал алтернативна военна служба като доброволец в социалната сфера, основава школа за футболисти в едно от предградията на Капшат /Южна Африка/. За разлика от подобен проект на ФИФА за милиони евро, осъществен няколко години след последното Световно първенство по футбол новата скромна школа променя ефективно трудното и изпълнено с насилие всекидневие на хиляди деца.

Адът в Капшат започва веднага след като се премине през планината. Само на няколко километра от скъпите вили на богатите е разположено селището Кейлиша - море от плесенявали ламаринени колиби с външни тоалетни, струпани в прахоляка.

Там живеят повече от милион и половина души. Повечето са безработни и гладувачи, всеки трети е HIV-позитивен. Няма течаща вода, затова пък насилието е в изобилие: в Кейлиша престъпността е най-висока в световен мащаб. Нападенията и изнасилванията са всекидневие. Средно 12 души умират всеки ден от насилствена смърт.

И все пак в Кейлиша има място, където нищетата се понася по-леко: на футболното игрище. То се намира между колибите, сякаш е паднало от небето - 40 на 80 метра изкуствена, избледняла от слънцето трева. Ограда

предпазва децата от нападения. Това е единственото място в Кейлиша, където те не се страхуват.

В този най-обикновен ден от седмицата в момента тренират момчета между 9 и 14-годишна възраст, разделени в четири групи. Внимателно слушат наставленията на треньорите. Децата ритат топката боси. Само две момчета са си поделили чифт стари кецове. Едното носи лявата обувка, а другото - дясната.

Млад мъж по риза и светъл панталон наблюдава от страни. Това е Флориан Цех, на 26 години, някогашен скаут и хандболист от Химзее - Бавария. Докато отбива военната си служба като цивилен доброволец в социалната сфера, през 2006-та попада в дом за сираци в Кейлиша. Мистер Фло, както го наричат децата, тогава помагал за домашните упражнения, водел болните на лекар, играел със здравите.

“След училище никой не се занимаваше с тях - разказва той. - Затова децата се приобщаваха към различни банди, воюваха и се нападаха с ножове. Момичетата забременяваха рано, още почти деца.”

Месец след месец все повече деца от дома изказват желание да играят футбол с Флориан. Той основава “Лига на сираците”. За участие в първия турнир се записват деца от десет дома за сираци. Интересното в случая е, че дават повече точки за екипна работа, проявен респект и справяне с гнева и разочарованието, отколкото за вкарани голове. “Бях подценил разноските, а също така и успехът” - разказва Цех с усмивка.

Скоро след това свършва цивилната му служба и Флориан заминава за Германия. Трябва да продължи с юридическото си образование. След 6 седмици в чиста и подредена Бавария обаче необяснима носталгия го връща отново в мръсния и пращен Кейлиша. “Не можах да забравя децата” - казва той, поглежда към игрището и клати глава. Сякаш сам не иска да повярва какво е направено след завръщането му.

Преди летните Олимпийски игри през 2012 г. Цех получава отличие за най-добрия проект в категорията “Спортът за решаване на конфликти”, оценен от секретаря по спортните въпроси към ООН за неговата цялостна концепция. Цех уверено обяснява на какво се дължи трайното положително въздействие на концепцията му и с какво тя се различава от

проектите за помощ и развитие, които се осъществяват от организираните чрез ФИФА футболен свят.

Определянето на Южна Африка за страна-домакин на световното първенство по футбол през 2010 г. е свързано с горещи обещания от страна на Световния футболен съюз: “Световното първенство ще засили борбата срещу бедността, неграмотността и болестите, за което съществен дял ще има и ФИФА”. “Футболът е училище за живота” - е любимата фраза оттогава на президента Йозеф Блатер. Наистина се отпускат огромни суми за проекти. Поради бюрокрацията тяхното изпълнение се проточва цели три години. Резултатите обаче се разминават съществено с очакванията. Междувременно много експерти и социални работници критикуват направеното. Поставят неудобни въпроси: “Къде са похарчени големите суми? Защо чак след три години започва реализирането на първия проект? Кой ще поддържа изградените футболни игрища в бъдеще?” и т. н.

Действащ проект с много по-малко средства, но с много любов, мисъл и сърце е изграден още през 2007 г. от Флориан Цех при неговото завръщане в Южна Африка. Намеренията му са не само да достави радост на децата, но и да промени техния живот. Пише програма как да разговаря с момчетата и момичетата на игрището по проблемите на насилието, стигмата, секса, училището или семейството. Планира как да ги научи на уважение и чувство за отговорност и преди всичко да вярват в себе си. “С топка под мишницата чуват три пъти по-добре” - счита Цех.

Цех нарича проекта си “Амандла”. На местното наречие това означава “Сила”. До 2008 г. децата тренират на утъпкано игрище. След това се поставя изкуствената трева. Това е финансирано от американска фондация. “Оттогава тук всеки ден се провежда световно първенство” - казва Цех с усмивка.

От 2009 г. насам Цех ръководи “Amandla Edu-Football” заедно с Якоб Шлихтиг, приятел хандболист. Помагат им 17 души на цял работен ден. Заедно с изследователи са изработили метод, чрез който да оценяват резултатите от работата си. “Искаме да докажем, че наистина променяме живота на децата” - пояснява Шлихтиг. - Например разясняването на опасността от заразяване със СПИН е сложна тема. Не е достатъчно само да се изнесе лекция за това в училище и после да се организира футболен турнир с плакати по темата, като се отчете броят на присъстващите.

Необходима е дългогодишна работа за създаване на силни личности, които да се запитат: “Защо съм необикновен? Какво искам да постигна в живота си? За да започнат децата да мислят и разсъждават, е необходимо да се изградят връзки на доверие между тях и нас, което един ден ще ги накара сами да се пазят”.

Вече всяка седмица 2500 деца идват на игрището. Една трета от тях са момичета. Разпределени са в 135 отбора и тренират два пъти седмично. С някои се работи вече от години. Това различава “Амандла” от други организации с подобна дейност. Тук се изграждат връзки на доверие между децата и треньорите. Те знаят не само кой може да тича бързо, но и какви проблеми го мъчат в училище или у дома. И още нещо - те не само говорят с тях за това, но и ги изслушват.

Цех посочва здрав мъж с жълта фланелка. “Този проект нямаше да може да функционира без мъже като Бота. Това е 29-годишен треньор, един от двайсетте. На врата му виси свирка, но доскоро е носил само пистолет на колана. По ръцете му личат следи от бой с ножове.”

“С Бота уцелихме шестица от тотото.” - казва Цех.

Наскоро бившият гангстер е завършил лицензирана програма за младежки ръководители. “Вече повече от две години младежи с лидерски качества се обучават да служат като положителен пример за децата. Ако по-рано те са се страхували от Бота, сега сами търсят близост с него. След късите бързи пасове, той им обяснява защо човек винаги има избор в живота. Много от изреченията завършват с въпроса: “Ясно ли е?” - все едно че подава на децата щафетна палка. “Да, тренер” - отговарят те.

Съвсем скоро, миналото лято Бота вижда плакат с надпис: “Искаш ли да поемеш отговорност?” Това отключва нещо у него. “Знаеш ли, аз никога не съм искал да бъда човекът с пистолета. Моите приятели са в затвора или са мъртви”.

“Амандла” достига до деца като деветгодишната Палеза и Николас - на 13. Тяхната съдба е като на много от децата в Кейлиша. Баща мъртав, напуснал семейството или в затвора. Майката - безработна, болна или починала. Никълас е в клуба от 2010 г. Напоследък бащите от неговата улица го натискат да се включи към тях. “Те не приемат “не” - казва момчето. Ще пита Бота как да постъпи.

Миналата година проектът на Цех е имал бюджет от 280 000 евро. Само от реклами за световното в Южна Африка ФИФА е получила 2,8 милиарда евро. За този социален проект тя харчи съвсем малко от тези приходи. И въпреки това бюрократите от Цюрих считат, че са направили много с програмата си “Футболът за надежда”, въпреки, че от планираните 20 детски центрове работят само 12. Един от тях е центърът в Кейлиша. В сравнение с този на „Амандла“, игрището е много по-малко, не се поддържа добре, защото не са предвидени средства за това. Достъп до него имат само деца от два отбора. Целта е не да се използва футболът като средство за превъзпитание и шанс за оцеляване, а да тренират представителни отбори. И сравнение не може да става между целта на двата на пръв поглед подобни проекти.

Флориан Цех търси свои пътища за разрастване и финансиране на проекта си. Методите на бюрократите от ФИФА го озадачават и ядосват. Кандидатствал е за средства от техните милиони, но дори не е получил отговор за отказ. Затова намира други пътища за финансиране. Голяма част от парите идват от частни дарители, от предприятия, както и от фондациите на Филип Лам и Оливър Кан. Скоро ще се построи второ „Амандла-игрище“. Около 1500 деца от враждуващи квартали ще могат да играят заедно там. “През 2020 г. искаме да имаме 10 такива игрища” - казва Цех.

На игрището в Кейлиша свършва седмицата с мачове от Вечерната лига. Възрастните излизат да играят един срещу друг в отбори, наречени “Бундеслига” или “Борусия”. Турнирът е маневра за отвличане на вниманието: в петък много хора получават седмичната си заплата. Вместо да се наливат с алкохол, 400 мъже играят футбол. “Оттогава петъчните нощи са много по-спокойни” - казва шефът на полицията.

Списание “Der Spiegel”

Превод: Дора Бабанин

ПОЛИТИКА ЧРЕЗ КОМПЮТЪРА

За Изадора разбунтуването започва, когато сестра ѝ разказва за шотландско момиче, снимало лошото училищно ядене и разпространило снимките чрез социалната мрежа по цял свят.

Изадора Фабер на 14 години, има фейсбук и блог. Следи новините от цял свят. Знае за Малала. След изстрелите по нея написва в блога си: “Никога не бих повярвала, че може да се стигне дотам”.

Изадора е кръстила своя блог “Дневник на класа”. Има вече 600 000 посещения, спечелила си е възхищението и омразата на съученици, родители и учители. Не липсват заплахи за физическо насилие и убийство.

Изадора е в 8-ми клас. Живее с родителите си, с баба си и с пудела в квартал на средната класа в град Флорианополис в Бразилия. Има лаптоп и мобилен телефон, с които тормози учители и политици, отговорни за образованието. Тя е глобално социализирано дете. Следи какво става по света и сравнява нейната родина с останалия свят. Не всичко ѝ харесва там, където живее. На много момичета не им харесва това, което виждат по бразилските улици. Държавата харчи милиарди за Световното по футбол през 2014 и Олимпиадата през 2016, а училищата са в окаяно положение. Който има пари, праща децата си в частни училища, но Изадора посещава държавното училище в своя квартал. Чрез мобилния си телефон снима всички недостатъци: счупената врата на женската тоалетна, висящия от тавана кабел на изкъртения вентилатор, счупения прозорец на класната стая, спортните съоръжения, които все още не са боядисани, въпреки че парите отдавна са платени за това. Както и хаоса в часа по математика, където учениците прескачат чиновете, докато учителят наблюдава безпомощно.

Три седмици след като стартира блога си, има вече 3000 посещения в него. Много деца ѝ изпращат снимки с текстове за собствените си училища. Това са снимки от разрушени, неремонтирани, наводнени училищни сгради, за сбивания и вандализъм в класните стаи, снимки, на които плачат или крещат учители. Локалният вестник пише за нея, телевизионен екип снима училището ѝ. Дирекцията отстранява повредите.

След 2 месеца в нейния блог има вече 30 000 посещения и дискусии за лошата образователна система. Критикуваните отговарят с гняв. Учители я обвиняват в тормоз. Съученици също се изправят срещу нея. След 4 седмици хвърчат камъни по прозорците на дома ѝ. Не закъсняват и смъртни заплахи във фейсбука ѝ. Тя подава оплакване в полицията.

Изадора задвижва голяма машина, много голяма за нейната възраст. Тя все още е дете, дете на дигиталната техника, което използва силата на медиите за бунт, който се случва за първи път.

Посланието на Изадора се разпространява бързо - от локалните медии към националните и интернационалните. За нея се знае вече в САЩ и Европа. "Financial Times" я причислява към 25-те най-влиятелни хора в Бразилия.

Освобождение от сексуално робство в Камбоджа

За Зина Ван бунтът започва с освобождението ѝ от тригодишно сексуално робство, когато е на 15 години. Днес тя върви в нощта и търси себе си. Търси "пречупени момичета", така наричат проститутките в Камбоджа. Самата тя доскоро е била такава. "Момичетата да се принуждават да бъдат проститутки, както се случи с мен." - предава думите ѝ преводачът.

"Пречупените момичета" лесно се откриват. Влизаме в квартал на проститутки. Зина раздава кондоми, сапун и телефония номер на фондацията "Somaly Mam", на която дължи собственото си освобождение. Обяснява на момичетата за онези домове, където могат да намерят закрила, да се научат да четат и пишат, да усвоят занаят като шивачки или козметички на първо време, да бъдат нахранени и подслонени.

Зина Ван е минала трудния път от секс-робиня до бунтарка. На 12 години е отвлечена от Виетнам и прехвърлена в Камбоджа от търговци на хора, защото е с по-светъл тен - колкото по-светла кожа, толкова по-добра цена за свежата плът. Упоена с наркотик, гола и окървавена се събужда в легло в Пном Пен. Девствеността ѝ е продадена за няколко стотин долара на секстурист, чиято народност не знае. Заключвана, завързвана, бита, четири-пет пъти препродавана като девствена. Обичайна практика за Камбоджа. Важното е да кърви. Измъчвана с електрошок при отказ да приема клиенти. Електрошокът е предпочитан от сутензорите, защото външно не оставя следи върху тялото на стоката. Унижена, без права, обезличена. Това е Зина Ван.

При една полицейска хайка, организирана от фондацията, за която днес работи, бива освободена. Намира подслон и надежда. Получава образование и по-късно се включва към тежката борбата за човешко достойнство. Сега е на 29 и работи всеотдайно за тази кауза. Свидетели сме как говори с момичетата. Дали са по принуда проститутки, е първият въпрос. Ако при тези разговори научи за особено жестоки случаи на измъчвания, за продадени малолетни или съвсем малки деца (има случаи даже на 3-годишни), Зина Ван информира полицията. При късмет се

случва даже и да затворят някой публичен дом, благодарение на нейната работа.

Новото е, че тя и другите от фондацията започват да работят с момчета и мъже, потенциални клиенти на секс-робините. Мъчат се да им разяснят как на практика стоят нещата, да събудят съвестта и човешкото им съчувствие. Борбата за правата на жените трябва да започне с промяна на отношението към тях. Момичета да превъзпитават момчета - това също си е революция в страна като Камбоджа, разрушена и съсипана от безумната война, където 70% от мъжете изживяват първите си сексуални контакти с проститутка, където груповото изнасилване е станало вид развлечения в свободното време. Освен това 5% от мъжете в тази страна признават, че са участвали поне веднъж в групово изнасилване.

Със средствата на глобалната революция

Това е нов вид бунт, с нови средства: мобилни телефони, интернет, глобална електронна мрежа. Гласност по целия свят, за да се постигне целта, която отдавна е поставена, но все още е утопия: “Всяка жена има право да разполага със собственото си тяло и глава. Да учи каквото иска и да обича, когото иска”.

Ново е също така това, че на сцената се появяват момичета, които се осмеляват да имат планове, мечти, да вярват, че могат да променят нещата. Техните средства са тихата революция, така както Зина се стреми да превъзпита момчетата или борбата на Изадора с дигитални средства. Нейните клипове обикалят света и се мъчи да го промени. От своя страна Дия не иска да мълчи и да остане анонимна жертва. Това, което е нужно на света, е да стане по-добър са примерите за подражание, които чрез новите средства за комуникация, достигат мълниеносно до всеки и носят чувството на солидарност и съпричастност.

Сп. “Дер Шпигел”

Превод: Дора Бабанин

ЧЕТИВО С ПРОДЪЛЖЕНИЕ

РАНЕНИ ПТИЦИ

КРИСТИНА КРАСЕН

“Системата е погрешна – разсъждаваше той. – Каквото и да е сторило едно дете, не бива да се гледа на него на престъпник, защото като отрасне, ще стане именно такъв! Трябва да се търси причината, довела го до кривия път и да се отстранява, а не да се осъжда за последиците... Елисавета е права. Мнозина са посегнали към дрогата или към чуждите вещи от отчаяние и безнадеждност, защото са били лишени от любов и доверие. Тя ги промени, като ги обгради с внимание, показа им, че им вярва и ги насочи към изкуството и спорта, към труда. Не е ли това по-лесният метод за възпитание! Защо правим точно обратното – крещяхме им, наказвахме ги, а някои възпитатели често ги пердашеха... Какво щяхме да постигнем? Дори и не се замислях, че насилието ражда насилие, неподчинение! Всеки пази свободата си... Жалко, че Елисавета е една, а домовете като тоя са много...”

- Какво се умълча? – сепна го гласът ѝ.

Чак сега забеляза, че бяха останали сами.

- Не усетих кога са заминали момчетата – каза той. – Извинявай!

- Няма защо – рече тя. – Ти просто не беше тук. Сигурно ти е мъчно за дъщеря ти.

- Не, тя се чувства отлично, често се чуваме. Кани се да ми дойде на гости... Сетих се колко тревоги ни създаваха Славомир и Чарли... Ти ги преобрази пред очите ми и ми даде добър урок.

- Трябва да отивам в кухнята – каза тя, за да промени темата. Изпитваше неудобство, когато започне да я възхвалява. – Дора сигурно ме чака.

- Аз ще поостана още малко – рече той. – Денят е прекрасен, не ми се прибира в стаята.

- Като та слушам колко много песни знайш! Как си ги запомнила? – заприказва я Дора, докато белеха картофите. – Постоянно си тананикаш някоя...

- Хубаво е, когато готвиш, да пееш. Тогава яденето става по-вкусно – засмя се Елисавета.

- Наистина ли или са шегуваш? – погледна я помощничката ѝ.

- Сериозно ти говоря. Забележи сама - ако не пееш, започваш да мислиш и несъзнателно се сецаш все за тревогите, за болестите... Така сме свикнали, а не бива, защото лошото настроение прави храната нездравословна. Ястието е питателно, когато се приготвя с любов и радост.

- Научих още нещо от теб – каза Дора. – Май си права. Когато съм ядосана, разтревожена, манджата или загаря, или я пресолявам.

- Не се отнася само за храната, а за всичко. Важно е какъв човек меси хляба, кой ти шие дрехите... Например, тук има две фурни и хлебозавод. Ти от кой хляб купуваш?

- От Жельовия, той най ми харесва.

- Виждаш ли, а от едно и също брашно го правят, по един и същи начин.

- Тъй е. Чак от другия край на града идат, а фурната на Петко им е по-близо.

- И защо според теб предпочитат да вървят пеш дотук? – попита Елисавета и продължи, без да дочака отговор. – Забележи какъв е Жельо – усмихнат, вежлив, ако види, че си разтревожена, ще поприказва с теб, ще каже някой виц да те развесели... А Петко е все намусен, сякаш целият свят му е крив!

- Вярно – рече Дора. – Значи затуй хлябът на Жельо е по-хубав, правен е с любов и радост!

- Точно така.

- Никога не съм са замисляла... Ти си много наблюдателна.

Елисавета замълча. Реши да не ѝ обяснява повече, да не я претовари с информация. Когато е малко, по-лесно се запомня. Вярваше, че сега Дора ще разсъждава върху чутото и ще започне да подбира от кого да пазарува.

- От тебе научих, кат идвам на работа, да оставам грижите си вкъщи – каза Дора, - да са погледна в огледалото, да са усмихна и да си река: “Хайде, Тодоро, и туй ши мине. Всичко ши бъде добре!” И знайш ли, олеква ми.

- Не Тодоро, а Доре, бъди по-мила със себе си, по-обичлива!

На прозорчето се почука. Беше Узунов.

- Какво има? – Елисавета отвори вратата.

- Чарли е при директора, помоли ме да те повикам.

- Сега ли?

- Да, баща му пак е дошъл – обясни той.

- Аха, ясно!

Тя свали бялото боне и докато се сресваше, обясни на Дора кога да извади тавата от фурната.

- Ши са оправя – успокой я тя. – Ти върви, да не та чакат.

Явно, разговорът не е бил в добър тон, защото Чарли бе напрегнат и зачервен.

- Ето, тя ще ми бъде хазайка – обърна се той към баща си. – Майка ми не се е грижила тъй за мен, както леля Ели! Тя ми е и учителка, и приятелка! От теб какво ще науча, бизнес, пари, пари, бизнес... Повдига ми се вече!

- Ако нямах от зеленичките банкноти, как щях да те отърва от казармата? – безцеремонно призна баща му.

- Никой не те е молил! Голяма работа, от едната казарма в другата! С това взел да ме плаши! – не отстъпваше Чарли.

- Извинете, че разговаряме така! – обърна се бизнесменът към Елисавета и ѝ подаде ръка. – Приятно ми е да се запозная с вас, Пантелеев!

- Медникова – представи се тя.

- Да не би да имате родствена връзка с известния актьор Любомир Медников? Доколкото си спомням, в жълтата преса писаха, че съпругата му се е казвала Елисавета и е изчезнала безследно след смъртта му...

Тя едва видимо трепна, но успя да прикрие възмущението си и отговори тихо:

- За съжаление, само съвпадение на имената.

- Случва се – рече той и продължи. – Моят син е решил да зареже столицата и голямата дискотека и да се завре в забутаната провинция!

- И тук живеят хора – каза тя – и то не по-лоши от софийнци! Аз също съм от голям град и никак не се чувствам зле в “забутаната провинция”, както се изразихте!

Той я погледна разсеяно, сякаш нечул думите ѝ, и тъкмо се канеше отново да вразумява сина си, директорът влезе.

- Разбрахте ли се? – попита той.

- Няма кво да се разбираме! – каза сърдито Чарли. – Свободата ми е по-скъпа от всичко и ще...

- Каква свобода, синко? – прекъсна го баща му. – И ако не съм аз и парите, които презираш...

- Тук се чувствам много по-свободен, отколкото вкъщи. Вярват ми, обичат ме, а при теб бях безгласна буква, квото заповядаш ти, моето мнение не те интересуваше! Майка ми и тя...

- Не обвинявай родителите си, Чарли – намеси се Елисавета, - ти си ги избрал!

- Ядоса ме – опита се да се оправдае той и с променена физиономия се обърна към баща си. – Извинявай, татко! Хайде да заровим томахавете, все едно, аз ще остана. Искам да се опитам да подредя живота си сам, без наготово създадени условия. Някой ден ще се върна, но сега...

- Добре, троши си главата, щом така си решил! – посмекчи тона си и баща му. – Все пак пази ключа от апартамента!

Той се сбогува с директора и с Елисавета и погледна Чарли.

- Ще дойдеш ли да ме изиратиш?

- Да – рече той и тръгна след него.

- Бурята утихна – каза Спиrowsки – благодарение на твоето участие.

- Аз нищо не помогнах – скромно отвърна Елисавета. – Просто припомних на Чарли някои истини...

Денят се случи слънчев и въпреки студения вятър разходката до разсадника на Горското стопанство беше приятна. Работниците току-що бяха извадили фиданките и храстите, грижливо опаковаха корените, за да не се повредят при пренасянето и поставяха табелки с наименованието на български и на латински.

Елисавета наблюдаваше момчетата кой какво си харесва и се опитваше да отгатне скритите черти на характерите им.

- Ти нали беше решил да си засадиш брезичка? – приближи се тя до Славомир.

- Мнозина се втурнаха към нея, а това нещастниче никои не го иска, защото се казвало конски кестен!

- Ще стане великолепно дърво! – рече Елисавета. – Напълно ти подхожда.

- Наистина ли? – погледна я той, за да се увери, че не се шегува.

- Да, то е и цял доктор.

- Майтапиш се!

- Не – каза сериозно тя, - листата и цветовете му лекуват разни болести, а плодовете, кафявите топчета, не само че са чудодейно лекарство срещу всякакви костни заболявания, но са и акумулатори на енергия. Лечителят Петър Димков им отделя специално внимание. Чувал ли си за него?

- Видях някаква книга у вас.

- Ще ти дам да прочетеш какво пише за твоя кестен. Правилно си се насочил към него.

- Ти какво си избра? – попита Славомир.

- Плачеща върба.

- Тъжно име!

- Много е красива, когато израсте и спусне клонките си до земята, но е добре да е близо до вода, затова си мисля да направим изкуствено езерце или фонтанче, тъкмо и птиците ще има къде да утоляват жаждата си в летните жеги.

- А става ли да им сковем къщички?

- Браво за идеята! Ще живеят в тях и ще пазят дърветата от гъсеници.

- Ще наглеждаш ли моя кестен, когато замина в друг град?

- Ще го завещаеш на някого от новодошлите. Скоро ще пристигне попълнение.

- Не си го давам на никого! Единствено на теб! – рече Славомир.

- И аз няма да съм вечно тук – каза Елисавета с въздишка.

Спировски се приближи до тях.

- Вие какво ще засадите, господин директор? – попита Славомир.

- Явор.

- Лельо Ели, ти трябваше да вземеш калина и щеше да стане като в песента: “Стройна се калина вие край брега усамотени, кичест явор клони сплита в нейни вейчици зелени”...

Двамата се спогледаха.

- Откъде знаеш тази песен? – усмихна се Елисавета.

- Баба по цял ден си я пееше, много я харесваше, от нея я запомних.

- Не е късно да замениш върбата с калина – погледна я с весели пламъчета в очите Спировски. – Пък и на теб думата “плачеща” не ти подхожда.

- Да, леля Ели, господин директорът е прав!

- За съжаление няма смееща се върба – пошегува се тя.

Възпитателите строяваха момчетата на пътя и проверяваха дали всеки си е взел фиданка.

- Отивам, да не ме помислят за беглец – каза Славомир и изтича в строя.

- Какво ще кажеш за предложението му? На мен ми харесва.

- Остави това – рече тя - по-добре поискай инструменти. Само с два-три ралеца и криви лопати е невъзможно да се справим. Ще ги натовариш в багажника на колата и после ще им ги върнем.

Директорът бе дошъл с форда си, за да вземе лесовъда, поел ангажимента да им покаже как се залесява.

- Ела с нас, има място – предложи той.

- Не, благодаря! Няма да е честно да изоставя децата, след като идеята да вървим пеш е моя. Не се притеснявай за мен!

- Дай поне дръвчето, да не ти тежи!

- Ще си го нося, то е леко.

Тя се присъедини към другите и няколко момчета веднага я обградиха. Спировски ги наблюдаваше как ѝ говорят, някои от тях посегнаха към плачещата върба, явно с предложение да ѝ помогнат, но тя отказа с усмивка и тръгна редом с тях.

(следва)

